

บทที่ 4

ผลการวิจัย

เพื่อเป็นการเข้าใจและมองเห็นภาพรวมของกระบวนการที่มีส่วนรวมของประชาชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของบ้านไหล่หิน ตำบลไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ซึ่งสามารถสรุป หรือพิจารณาประเด็นต่างๆ ของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการอย่างชัดเจนได้ ในผลของการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย ผู้วิจัยนำเสนอในเชิงพรรณนาตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

4.1 เป็นการเสนอข้อมูลทั่วไปของชุมชนทั้งในด้านกายภาพ ประวัติศาสตร์ สถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมประเพณี และการเมืองของชุมชน อย่างละเอียดเพื่อเชื่อมโยงให้เป็นปัจจัยของการผลักดัน หรือเป็นเงื่อนไขในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในปัจจุบัน

4.2 นำเสนอความต้องการของประชาชนในการอยากจะทำไปมีส่วนร่วมในการจัดการวัดไหล่หินให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

4.3 นำเสนอรูปแบบการจัดการวัดไหล่หินให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ผ่านมา

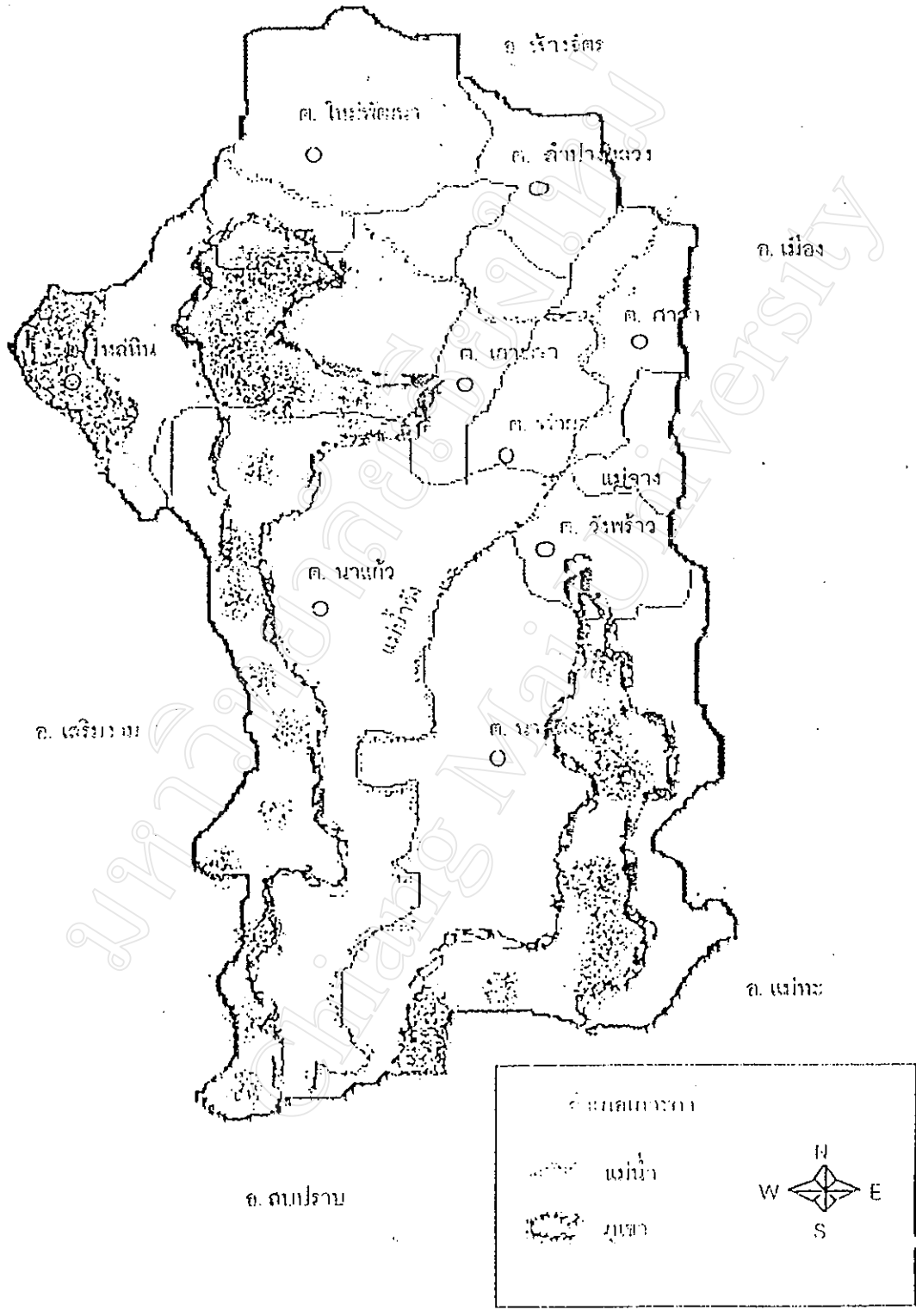
4.4 นำเสนอรูปแบบที่ประชาชนได้เสนอวิธีในการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนไหล่หิน ตามแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน

4.1 ข้อมูลทั่วไปของชุมชน และวัดไหล่หินในด้านกายภาพ สถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมประเพณี และการเมือง

สภาพที่ตั้ง และลักษณะทั่วไป

อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง แบ่งตำบลออกเป็น 10 ตำบล (ดังแผนที่ที่ 2) ตำบลไหล่หินเป็นตำบลหนึ่งที่อยู่ในส่วนการปกครองของอำเภอเกาะคา และอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเกาะคาไปทางทิศตะวันตก ประมาณ 8 กิโลเมตร ถ้าวางจากตัวเมือง จังหวัดลำปาง ประมาณ 20 กิโลเมตร

แผนที่พอสังเขปของอำเภอเกาะคา

แผนที่ที่ 2

เส้นทางคมนาคมที่สามารถเดินทางไปถึงบ้านไหล่หิน ตำบลไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง และวัดไหล่หินไปได้หลายเส้นทาง ที่สะดวกที่สุดหากจะเริ่มต้นที่เดินทางจากตัวเมืองลำปางไปตามถนนพหลโยธินไปยังที่ว่าการอำเภอเกาะคา แล้วเลี้ยวขวาไปตามถนนสายเกาะคา ห่างจัดประมาณ 1 กิโลเมตร จะมีทางแยกด้านซ้ายมือเป็นถนนที่จะไปยังวัดไหล่หิน ซึ่งเป็นเวลาที่ใช้ในการเดินทางโดยรถยนต์จากตัวเมืองเกาะคาประมาณ 15 นาที แต่ถ้ามาจากในตัวเมืองลำปางจะใช้เวลาถึง 30 นาที

ลักษณะภูมิประเทศของตำบลไหล่หินนั้น พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบบนสูงเนิน และที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำยาวเป็นแม่น้ำสายหลักที่ผ่านชานกับหมู่บ้านกันไป ที่ใช้หล่อเลี้ยงชีวิตชุมชนในการทำกิจกรรมต่างๆ จากแผนที่ที่ 3 จะเห็นได้ว่าบริเวณใกล้น้ำจะมีชุมชน หรือบ้านพักอาศัยค่อนข้างหนาแน่น เนื่องจากชุมชนบ้านไหล่หินเป็นชุมชนที่มีอาชีพด้านการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ เพื่อสะดวกต่อการผลิตการเกษตร ดังนั้นจำเป็นต้องอาศัยแหล่งน้ำสมบูรณ์เป็นเกณฑ์ในการตั้งหมู่บ้าน และพื้นที่สำหรับการดำรงชีวิต อันเป็นเหตุผลหนึ่งที่ผู้นำชุมชนรุ่นแรกเลือกเอาบริเวณแม่น้ำแม่ยาวตลอดสายของหมู่บ้านเป็นที่ตั้งของหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีแม่น้ำสายเล็กๆ ไหลผ่านด้วย ก็คือ แม่น้ำฮวก ซึ่งมีน้ำเพียงพอต่อการผลิตตลอดมาในอดีต แต่ในปัจจุบันแม่น้ำลำห้วยหลายสายปริมาณลดลง ส่วนใหญ่จะมีน้ำเฉพาะหน้าฤดูฝนอันเป็นปัญหาหนึ่งที่หมู่บ้านในชุมชนเริ่มตระหนัก และแสวงหาแนวทางแก้ไขโดยกลไกของสถาบันต่างๆ ที่ชุมชนมีอยู่ นอกจากนี้บ้านไหล่หินยังมีป่าสงวนแห่งชาติแม่เรียงที่มีความอุดมสมบูรณ์ปานกลาง ซึ่งมีพื้นที่ถึง 2 ใน 3 ของตำบลไหล่หิน

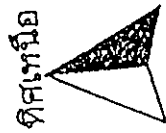
ตำบลไหล่หินประกอบไปด้วยหมู่บ้าน 5 หมู่บ้าน คือ

- หมู่ที่ 1 บ้านเขาซ้อ
- หมู่ที่ 2 บ้านไหล่หิน
- หมู่ที่ 3 บ้านแม่ฮวก
- หมู่ที่ 4 บ้านมะกอก
- หมู่ที่ 5 บ้านกิว

(ดังแผนที่ที่ 3)

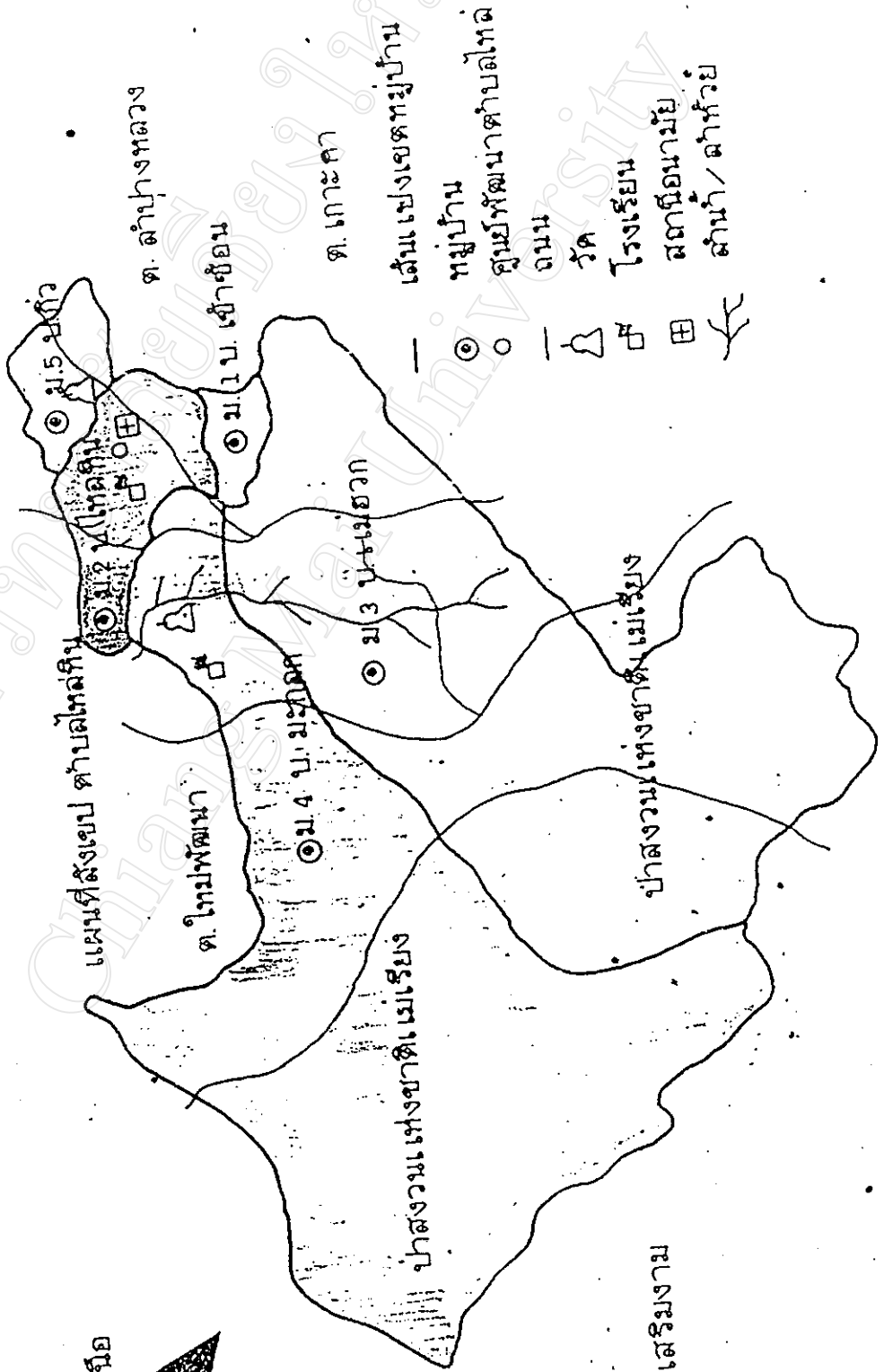
ที่บ้านไหล่หินเป็นตำแหน่งศูนย์กลางผ่านพอดีสำหรับการคมนาคมการติดต่อระหว่างอำเภอ ตำบลใกล้เคียง และหมู่บ้าน รวมถึงเป็นแหล่งวัฒนธรรมที่สำคัญทางประวัติศาสตร์

จากเหตุผลดังกล่าว จึงทำให้หน่วยงานทางราชการที่มีความสำคัญต่อบ้านเลือกหมู่บ้านไหล่หินนี้เป็นที่ทำการ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล (ใช้สถานีอนามัยเดิมเป็นที่ทำการ ตั้งอยู่หมู่ 2 บ้านไหล่หิน ตำบลไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง) สถานีอนามัย และสถานีตำรวจชุมชน เป็นต้น เส้นทางถนนของหมู่บ้านมีจำนวน 3 สาย คือ เป็นถนนลาดยาง ถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก

อำเภอ
เสริมงาม

อ.เสริมงาม

สลับลูกครึ่ง ในส่วนของถนนที่จะเดินทางเข้าสู่หมู่บ้านไหลหิน และวัดไหลหิน จะอยู่ติดกับถนนสายหลักซึ่งเป็นถนนราดยางแอสฟัลต์ติก เป็นระยะทาง 2.10 กิโลเมตร

จากเส้นทางดังกล่าวทำให้หมู่บ้านไหลหินเป็นศูนย์กลางของตำบล ซึ่งมีพื้นที่โดยประมาณทั้งหมด 2 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตที่สามารถติดต่อกับชุมชนอื่นๆ ได้ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ตำบลใหม่พัฒนา
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ตำบลเกาะคา
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ตำบลลำปางหลวง
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติแม่เรียง

(ผังแผนที่ที่ 3)

บุคคลในชุมชนโดยส่วนใหญ่ เป็นพี่น้องกัน หรือมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติผสมผสานกัน ทุกคนต่างพูดกันว่าเป็นคนบ้านไหลหิน จนขยายครอบครัว มีโครงสร้าง และสถาบันทางสังคมของตนเองสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน มีครัวเรือนทั้งสิ้น 490 ครัวเรือน ประชากรชาย จำนวน 946 คน ประชากรหญิง จำนวน 972 รวมมีประชากรของบ้านไหลหินทั้งหมด 1,918 คน (ข้อมูลจากสำนักทะเบียนที่ว่าการอำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ณ วันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2541) ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีจำนวนประชากรมากที่สุดในเขตของตำบลไหลหิน ในบริเวณของบ้านไหลหิน มีวัด 2 แห่ง คือ วัดไหลหิน ซึ่งเป็นวัดที่สำคัญเก่าแก่มีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมในประวัติศาสตร์ของลานนา และเป็นกรณีศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ด้วย และวัดไชยมงคล ซึ่งเป็นวัดที่สร้างขึ้นใหม่ ถ้าเปรียบเทียบกับวัดไหลหิน แต่ถ้าเป็นวันพระทั่วไปชาวบ้านที่อยู่ใกล้เคียงวัดนี้ ก็จะไปวัดนี้ แต่ถ้าเป็นงานสำคัญๆ ก็จะไปจัดที่วัดไหลหินหลวงกัน โรงเรียน มี 2 แห่ง คือ โรงเรียนระดับประถมศึกษา คือ โรงเรียนบ้านไหลหินซึ่งเป็นโรงเรียนประจำหมู่บ้าน ส่วนโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา ตั้งแต่มัธยมศึกษาปีที่ 1-6 จะเป็นโรงเรียนไหลหินวิทยาซึ่งเป็นโรงเรียนประจำตำบล ที่เป็นแหล่งให้บริการการศึกษา ซึ่งจะมีเด็กนักเรียนจากหมู่บ้านใกล้เคียงเข้ามาศึกษา สถานีประจำอนามัยประจำตำบล 1 แห่ง ตำแหน่งที่ตั้งของสถานที่ดังกล่าวสามารถดูได้จาก (แผนที่ที่)

สภาพทางเศรษฐกิจ

ชาวบ้านหมู่บ้านไหลหินที่เป็นประชาชนท้องถิ่นโดยส่วนใหญ่มักจะมีวิถีการดำเนินชีวิตแบบการผลิตเพื่อยังชีพ ก็คือ อาชีพเกษตรกรรม เนื่องจากถิ่นฐานที่ตั้งอยู่เป็นที่ราบลุ่มมีแม่น้ำแม่ยาวไหลผ่านขนานกับหมู่บ้านกันไป จึงเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการเพาะปลูกเพียงเล็กน้อยนอกนั้นเป็นเขตภูเขาซึ่งเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติแม่เรียง (ผังแผนที่ที่ 3) การทำนาของชาวบ้านเป็นการผลิตที่สำคัญที่สุดของชุมชนไหลหิน ซึ่งจะทำกันปีละ 1 ครั้ง จะเริ่มประมาณเดือนพฤษภาคม

มิถุนายน ในการเตรียมเหมือง และซ่อมแซมฝาย ก่อนที่จะเริ่มลงมือหว่านกล้า และไถนาเมื่อฝนเริ่มตก และน้ำเพียงพอต่อการดำนา และถ้าไถที่นาเรียบร้อยแล้วก็เริ่มปลูกข้าวในเดือนกรกฎาคม ถึงสิงหาคม จนกระทั่งถึงช่วงเดือนพฤศจิกายน และเดือนธันวาคมจึงทำการเก็บเกี่ยวผลผลิต รวมแล้วใช้เวลาประมาณ 5 – 6 เดือนในกระบวนการผลิตข้าวของชาวบ้าน หลังจากหมดฤดูการทำนาแล้วก็ทำการปลูกหอม ปลูกกระเทียมต่อ หรือรับจ้างทั่วไป แต่ในปัจจุบันการทำเกษตรกรรมของชุมชนไหลหินได้มีปัญหาเกิดขึ้นก็คือ ผลผลิตค่อนข้างตกต่ำ การผลิตไม่แน่นอน เนื่องจากเป็นพื้นที่สูง จึงทำให้ขาดแคลนน้ำในการทำเกษตร โดยเฉพาะหน้าแล้ง ถ้าจะทำการขุดเจาะน้ำก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังมีปัญหาการขาดดินเชื้อทางการเกษตร ทำให้เกษตรกรขาดโอกาสในการพัฒนาเพื่อเพิ่มผลิต หรือปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางการผลิต ทำให้รายได้จากการเกษตรไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต จึงก่อให้เกิดปัญหาแรงงานเคลื่อนย้ายไปทำงานนอกภาคการเกษตรมากขึ้น เช่น อาชีพรับราชการ ลูกจ้างในหน่วยงานราชการ และรัฐวิสาหกิจ ไปทำงานรับจ้างในเมืองหรือบางคนไปทำงานต่างประเทศมักจะเป็นแรงงานชายเป็นส่วนใหญ่ เพราะปัจจุบันการรับจ้างแรงงานภายในรายได้ไม่เพียงพอต่อสภาพเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว การทำการเกษตรไม่ได้ผล ประกอบกับการคมนาคมสะดวก จึงทำให้คนหนุ่มสาวของหมู่บ้านออกไปทำงานนอกหมู่บ้านมากขึ้น ซึ่งถือว่าการย้ายถิ่นไปแบบชั่วคราวเท่านั้น แต่ถ้าแรงงานย้ายกลับภูมิลำเนาเดิมก็จะทำให้มีผู้ตกงาน และเกิดภาวะการว่างงานมากขึ้น ดังนั้นทางองค์กรของรัฐที่มีหน้าที่ดูแล และชาวบ้านไหลหินควรจะร่วมมือกันหาช่องทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

สรุปได้ว่า อาชีพที่ก่อรายได้ให้แก่ชาวบ้านไหลหินเป็นส่วนใหญ่ นั้น จะได้จาก 2 แหล่งใหญ่ๆ ดังนี้คือ

1. รายได้จากภาคเกษตรกรรม ได้แก่ การทำนา การปลูกพืช เช่น ต้นหอม กระเทียม เป็นต้น
2. รายได้นอกภาคเกษตรกรรม ได้แก่ การรับจ้าง หาของป่า การรับราชการทั้งในภาครัฐ และเอกชน

สามารถเรียงลำดับอาชีพของชาวบ้านไหลหินที่นิยมทำกันจากมากไปหาน้อยดังต่อไปนี้ (จากเอกสารการสำรวจอาชีพในชุมชนบ้านไหลหินขององค์การบริหารส่วนตำบลไหลหิน) ดังนี้

1. อาชีพเกษตรกรรม
2. อาชีพรับจ้าง
3. อาชีพรับราชการ และลูกจ้างในหน่วยงานราชการ และรัฐวิสาหกิจ
4. อาชีพทำงานต่างประเทศ

สภาพสังคม

หมู่บ้านไหลหินเป็นชุมชนที่มีอายุยาวนานกว่า 300 ปี กำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในปัจจุบัน เนื่องจากได้รับผลกระทบจากการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม จากภายนอกที่ไหลหินเข้าสู่หมู่บ้านอย่างมาก ผลของการพัฒนาจะเข้าไปเปลี่ยนแปลงค่านิยม ทศนคติ ตลอดจนถึงวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านเป็นอย่างมาก ถ้าหากมีสภาพสังคม วัฒนธรรมดั้งเดิมที่เข้มแข็ง และเป็นตัวของตัวเอง ดำเนินการเปลี่ยนแปลงบางอย่างที่เกิดขึ้น จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงบนพื้นฐานของการปรับตัวอย่างกลมกลืน และมีวัฒนธรรมประเพณีอีกหลายอย่างที่ชาวบ้านยังคงรักษาเอาไว้เพื่อรับใช้การดำเนินชีวิตในปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

ความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านมีลักษณะประมุขภูมิ คือ มีความใกล้ชิดสนิทสนมกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยเฉพาะการช่วยเหลือกันทางสังคม เช่น การลงแขกเกี่ยวข้าว งานแต่งงาน และงานศพ นอกจากจะช่วยเหลือกันในเรื่องที่เป็นส่วนตัวแล้ว งานส่วนรวมเป็นกิจกรรมร่วมกันต่อสาธารณประโยชน์ชาวบ้านก็ช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี การปฏิบัติต่อกันจนเป็นประเพณี หรือมารยาททางสังคมที่ถูกกำหนดขึ้นมีมาตั้งแต่บรรพบุรุษ

ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว ปัจจุบันครอบครัวส่วนใหญ่ของชาวบ้านไหลหินเริ่มกลายเป็นครอบครัวเดี่ยว จากการสำรวจ 50 ครัวเรือน จะเป็นครอบครัวเดี่ยว 32 ครัวเรือน ครอบครัวขยาย 28 ครัวเรือน ครอบครัวขยาย ก็คือ ครอบครัวที่มีสมาชิกในครอบครัวมากกว่า 2 รุ่นขึ้นไป มีทั้งรุ่นปู่ย่า ตายาย รุ่นพ่อแม่ รุ่นลูกหลาน โดยครอบครัวหนึ่งอาจมี 1 หลังคาเรือน และถ้าคู่สามีภรรยาย้ายออกมาอยู่ในบ้านอีกหลังหนึ่ง แต่อยู่ในบริเวณเดียวกันกับครอบครัวเดิม อีกประการหนึ่ง ก็คือ เนื่องจากการที่มีที่ดินจำกัดไม่อาจบุกเบิกได้อีกในตอนหลัง จึงทำให้มีการตั้งบ้านเรือนในบริเวณเดียวกัน พ่อแม่อยู่หลังใหญ่ ลูกจะแต่งงานก็อยู่หลังเล็ก เมื่อมีลูกหลานหลายคนบางคนก็จะไปอยู่ไปนอนกับบ้านปู่ย่า ตายาย ประกอบกับพ่อแม่ไม่ค่อยมีเวลาในการดูแลลูก โดยเฉพาะคนหนุ่มสาวหรือวัยแรงงาน จะถูกดึงออกไปจากหมู่บ้านเป็นจำนวนมากตามกระแสเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นจึงต้องเป็นหน้าที่จำเป็นของปู่ย่า ตายายในการขัดเกลาและอบรมให้การศึกษาแก่หลานในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นวิถีการดำเนินชีวิต ศีลธรรมจรรยา วัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดต่อกันมาของชุมชนตนเองที่ได้รับมาอีกทอดหนึ่งได้เป็นอย่างดี จะเห็นได้ชัดจากประเพณีการรดน้ำดำหัวคนเฒ่าคนแก่ในวันงานสงกรานต์ ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของจริยธรรมที่ถ่ายทอดกันจนเป็นระบบคุณค่าที่สมาชิกในครอบครัวและสังคมยอมรับปฏิบัติต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ลักษณะของครอบครัวจะเป็นลักษณะที่ผสมผสานกันอย่างแยกไม่ออก มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในระหว่างครอบครัว และเพื่อนบ้าน การหารือในการแก้ปัญหาช่วยเหลือกันในการผลิตตลอดจนถึงการควบคุมความเคลื่อนไหวของ สังคมส่วน

รวมโดยผ่านการ “เล่า” ระหว่างกันอันเป็นกลไกการควบคุมสังคมอีกด้านหนึ่ง ในการเรียนรู้วัฒนธรรม และความเป็นมาของสังคมวัฒนธรรมประเพณีของตนเองว่าเป็นอย่างไร

ประเพณีวัฒนธรรม

ประเพณีวัฒนธรรมเป็นผลของความสัมพันธ์กันระหว่างของคนในชุมชนที่เกี่ยวข้องกันเมื่อได้ปฏิบัติต่อกันแล้วจะเกิดผลประโยชน์ เกิดความสามัคคี และความชื่นชมยินดี จึงได้ปฏิบัติกันสืบมา อีกด้านหนึ่งเป็นกิจกรรมที่ปฏิบัติต่อศาสนา อันเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้สมาชิกที่มาอยู่ร่วมกัน มีศรัทธารวมความเชื่อถือที่สอดคล้องกันเป็นจุดประสานให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากกว่าความขัดแย้ง

วัด ศูนย์กลางของชุมชน

วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน ซึ่งชาวบ้านมักจะเอาไปเปรียบเทียบกับวัดอื่นเสมอ ไม่ว่าจะเป็นการก่อสร้าง ความงดงาม จนวัดกลายเป็นศักดิ์ศรีของหมู่บ้านไป อาจเป็นเหตุผลหนึ่งที่รุ่นต่อๆ มามีความรักสามัคคีกัน วัดนอกจากจะเป็นที่ประกอบพิธีต่างๆ บทบาทของวัดที่อีกสำคัญประการหนึ่ง ก็คือ เป็นเวทีในการแสดงความคิดเห็น และได้ทำงานร่วมกันของชาวบ้าน การคิดแก้ปัญหา การตัดสินใจต่อเรื่องราวที่จะเกิดขึ้นในหมู่บ้าน ซึ่งบทบาทนี้ของวัดได้มีมาจนถึงปัจจุบัน

วัดในบ้านไหล่หิน มีอยู่ 2 วัด ก็คือ วัดไหล่หินหลวง กับวัดไชยมงคล ดังที่กล่าวในข้างต้น ซึ่งวัดไชยมงคลเป็นวัดใหญ่อย่างมากถ้าเปรียบเทียบกับวัดไหล่หินหลวง แต่ถ้าเป็นวันพระทั่วไปชาวบ้านที่อยู่ใกล้เคียงวัดไหนก็จะไปทำบุญที่วัดนั้นตามสะดวกในการเดินทางไปสู่วัด แต่ถ้าเป็นงานสำคัญๆ ชาวบ้านก็ตกลงใจร่วมกันว่าจะไปจัดที่วัดไหล่หินหลวงกัน ในการวิจัยครั้งนี้จะมุ่งประเด็นในการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการให้วัดไหล่หินหลวงนี้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ถ้าวัดไหล่หินหลวงแห่งนี้ได้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างสมบูรณ์แล้วจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนเป็นอย่างมาก ซึ่งถือได้ว่าเป็นผลพลอยได้ของชุมชนที่ได้จากการที่วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นอย่างอื่น ชื่อเสียงของวัด ซึ่งวัดเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจเป็นหน้าเป็นตาแก่ชาวบ้าน และทำให้ชุมชนพัฒนา เพราะความสำคัญของวัด ดังนั้นทางภาครัฐ เอกชน และชาวบ้านที่เห็นความสำคัญดังกล่าวก็จะก่อให้เกิดความร่วมมือสนับสนุนในด้านต่างๆ ให้ดียิ่งขึ้น รวมทั้งชุมชนก็จะมีรายได้เพิ่มขึ้น หรือทดแทนในส่วนภาคการเกษตรที่เป็นอาชีพหลักของชาวบ้านที่นี่ ซึ่งผลผลิตที่ผ่านมานี้ไม่ค่อยจะสู้ดีนัก

ประเพณีที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับศาสนาในชุมชน เช่น ประเพณีวันสงกรานต์จะมีขึ้นในเดือนเมษายน ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมาทำบุญที่วัดไหล่หินในวันพฤหัสบดีจะเป็นวันที่ 3 ของวันสงกรานต์

ซึ่งจะตรงกับวันที่ 15 เมษายนของทุกปี โดยจะทำบุญให้กับญาติผู้ใหญ่ที่ล่วงลับไปแล้ว เป็นการแสดงถึงความกตัญญูต่อบุคคลที่ล่วงลับ และก็มีกิจกรรมต่างๆ ที่วัดดังกล่าวในรายละเอียดต่อไป

ประเพณียี่เป็งในช่วงเดือนพฤศจิกายน ชาวบ้านก็จะมาทำบุญที่วัด และพึ่งเทศน์ในช่วงเช้า ในช่วงตอนกลางวันก็จะเล่นดอกไม้ไฟ ประทัดโคมลอยในตำบล หลังจากการที่มีคมนาคมสะดวกขึ้น ในตอนเย็นๆ ชาวบ้านก็จะออกจากหมู่บ้านมาลอยกระทงในเมืองที่บริเวณแม่น้ำวัง และคอยดูขบวนแห่กระทงต่อ

งานประเพณีทานข้าวใหม่ ในช่วงเดือนธันวาคม หลังจากได้ผลผลิตดีแล้ว ชาวบ้านถือว่าจะต้องเอาข้าวที่ได้ไปถวายพระสงฆ์ หรือพระพุทธเจ้าก่อนที่คนในครอบครัวจะนำไปบริโภค งานทานข้าวใหม่จะมีการทำบุญข้าวสุกตักบาตรในตอนเช้า หลังจากนั้นก็นำข้าวเปลือกไปรวมกันเพื่อนำข้าวที่ได้เป็นกองกลางในสาธารณประโยชน์ที่ทางวัดจะดำเนินการ หรือในทุกๆ วันพระชาวบ้านก็จะมาทำบุญในตอนเช้า แล้วช่วงบ่ายมาพึ่งกรรมเทศนา และตอนเย็นก็มานอนกันที่วัดแล้วพอตอนเช้าชาวบ้านก็กลับบ้านกัน เป็นต้น

นอกจากประเพณีที่เกี่ยวข้องกับทางศาสนาแล้วยังมีกิจกรรมในชีวิตประจำวันที่เกี่ยวข้องกันเป็นประเพณี หรือข้อปฏิบัติต่อกันอย่างมีแบบแผน เช่น การลงแขกเกี่ยวข้าว การแต่งงาน และงานศพ เป็นต้น

การลงแขกเกี่ยวข้าวเป็นการจัดการเรื่องแรงงานของชาวบ้านมาตั้งแต่อดีตซึ่งเป็นการช่วยเหลือกันของคนในชุมชน แต่ละคนจะกำหนดวันของตัวเอง และไปช่วยกันตามที่กำหนดไว้

งานศพ ก็ถือว่าเป็นประเพณีหนึ่งที่สำคัญที่ชาวบ้านจะต้องปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัด คือ ทุกคนจะต้องไปร่วมแสดงความเสียใจ เพราะถือว่าเป็นหน้าที่ของทุกคน แต่ไม่จำเป็นต้องไปทุกคนก็ได้ แต่ต้องส่งตัวแทนแต่ละบ้านมาร่วมงาน หรือช่วยงานตามถนัด เช่น ทำอาหาร จัดดอกไม้ บางทีก็จะมีการเล่นการพนันบ้าง เพราะถือว่าอยู่เป็นเพื่อนศพ นั้นเอง

การปกครอง และการเมือง

การปกครอง และระบบผู้นำของหมู่บ้านไหลหิน มีลักษณะเช่นเดียวกับหมู่บ้านอื่นๆ โดยทั่วไป ที่ผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้นำเป็นคนในหมู่บ้าน หรือคนในท้องถิ่น และมักจะเป็นบุคคลที่เป็นผลมาจากการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้านของชาวบ้านอย่างต่อเนื่องหรือเป็นงานหน้าหมู่บ้านที่เป็นงานส่วนรวมที่สังคมในชุมชนต้องปฏิบัติกันสม่ำเสมอ ตลอดจนพัฒนาการของการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านในกิจกรรมผลิตที่อาศัย กฎเกณฑ์ และข้อตกลงร่วมกันเป็นวิธีการหลัก ดังนั้นระบบการปกครองของที่นี่จึงเป็นระบบการเลือกตัวแทนเข้าไปรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวม นอกจากนี้ยังมี

องค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐที่ใกล้ชิดชุมชนมากที่สุด ที่พยายามผลักดัน และช่วยเหลือชุมชนในด้านต่างๆ เพื่อให้ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

4.2 นำเสนอความต้องการของประชาชนในการอยากจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการวัด ไหล่หินให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

ผลการวิจัยของการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืนของหมู่บ้านไหล่หิน ในส่วนที่ 2 นี้จะกล่าวสถานการณ์ที่แสดงถึงความต้องการของชาวบ้านในการอยากเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการวัดไหล่หินให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืน มีดังต่อไปนี้

โดยส่วนใหญ่ชาวบ้านจะเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆกับทางวัด ก็ต่อเมื่อทางวัดมีกิจกรรมทางศาสนาขึ้น เช่น วันพระ งานทานกัวยอลาก งานยี่เป็ง งานสงกรานต์ หรือบางครั้งเวลาที่มีแขกคนสำคัญได้แวะเวียนมาเยี่ยมชมที่ชุมชน ชาวบ้านก็จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการเตรียมความพร้อมของกิจกรรมที่วัดได้จัดขึ้นในด้านต่างๆ โดยที่ทางวัดจะขอความช่วยเหลือมาทางผู้นำชุมชน เพื่อให้ผู้นำชุมชนจะไปทำการตกลงนัดหมายกับลูกบ้านไว้ก่อนและพอถึงวันงานตามที่กำหนด ชาวบ้านก็จะเข้ามาช่วยเหลืองานกันตามหน้าที่ที่ตนเองมีความถนัด เช่น การจัดสถานที่ ทำกับข้าว จัดน้ำ เพื่อเตรียมการต้อนรับแขกที่มาเยือน ซึ่งหน้าที่เหล่านี้มักจะเป็นหน้าที่ของคนหนุ่มสาวทำกัน ส่วนคนเฒ่าคนแก่ก็มาช่วยเหมือนกันแต่จะทำงานเบาๆ เช่น การจัดดอกไม้ ทำบายศรี จนไปถึงดูแลน้ำที่ใช้สวดมนต์ การที่ชาวบ้านต้องการจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของวัดในระดับมากหรือน้อยนั้นก็ขึ้นอยู่กับรูปแบบ และขนาดของกิจกรรมที่วัดจัดขึ้น ก็คือ ถ้าชาวบ้านเห็นว่าขนาดของกิจกรรมที่ทางวัดจัดขึ้นขนาดไม่ใหญ่มาก และทางวัดสามารถทำกันเองได้ชาวบ้านก็จะเข้ามาเป็นแค่คนมาร่วมในงานเท่านั้น แต่ถ้ากิจกรรมมาก หรือเป็นงานขนาดใหญ่ที่ต้องการใช้คนเป็นจำนวนมากๆ ชาวบ้านก็จะมาช่วยลงมือทำกันมาก อย่างเช่นในวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2543 ที่ผ่านมา จะเห็นถึงความมีส่วนร่วมของชาวบ้านได้ชัดเจน คือ ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมเตรียมพร้อม เช่น เตรียมสถานที่ เตรียมจัดน้ำจัดทำ เตรียมของที่ระลึกที่เป็นสัญลักษณ์ของชุมชน เป็นต้น สำหรับการรับเสด็จของพระที่นางเธอพระองค์เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ที่ได้มาเยือนที่วัดไหล่หิน เพื่อเยี่ยมชมโบราณสถาน และโบราณวัตถุที่มีอยู่ในวัดซึ่งมีอายุ และความสวยงามไม่แพ้วัดพระธาตุลำปางหลวง ซึ่งถือว่าเป็นวัดที่วัดน้องกันเนื่องจากเป็นวัดที่เป็นศิลปกรรมล้านนาในยุคแรกๆ โดยที่วัดพระธาตุลำปางหลวงเป็นวัดพี่ส่วนวัดไหล่หินเป็นวัดน้อง จากการได้รับเสด็จในครั้งนี้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมกันเป็นจำนวนมากและอย่างเต็มที่ เพราะชาวบ้านถือว่า การ

ได้รับเสด็จเข้าชุมนุมลอยชั้นสูงนั้นเป็นงานที่เป็นเกียรติอย่างยิ่งสำหรับชุมชนบ้านไหล่หินและยังทำให้ชาวบ้านเห็นถึงคุณค่าของชุมชนตนเองมากยิ่งขึ้น

ลักษณะในการเข้าไปมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินกิจกรรมของวัดต่างๆ นั้นมีหลายประเภท ไม่ว่าจะเป็นการบริจาคเงิน บริจาคแรงงาน หรือร่วมบริจาคความคิดเห็น ซึ่งก็ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการที่อยากจะแสดงถึงความร่วมมือกันเอง เช่น การบริจาคแรงงานนั้นบางที่ทางวัดขอความช่วยเหลือจากชาวบ้านให้ไปรื้อถอนอาคารบ้าง หลังคาวัดบ้าง ชาวบ้านก็จะเข้ามาร่วมมือกันไปช่วยรื้อถอน และก่อนหน้า ที่ชาวบ้านจะมาทำการรื้อถอนผู้นำชุมชนก็จะทำการประสานงานกับทางวัดว่าต้องการให้ทำอะไร เมื่อไหร่ อย่างไรบ้าง เพื่อที่จะให้ผู้นำชุมชนไปบอกกับชาวบ้านให้ทราบว่าทางวัดขอความช่วยเหลือเรื่องอะไร และต้องการให้มาทำเมื่อไหร่ โดยปกติในชุมชนหมู่บ้านไหล่หินจะมีการแบ่งกลุ่มกันอยู่แล้ว กลุ่มละประมาณ 15 - 20 คน แล้วทางผู้นำหมู่บ้านจะกำหนดให้ว่ากลุ่มไหนที่จะมาทำกันในวันใด โดยที่ทุกบ้านจะต้องส่งตัวแทนมาอย่างน้อยบ้านละ 1 คน มาช่วยงานร่วมกับกลุ่มของตนเอง ถ้าบางคนติดธุระก็จะให้ผลัดไปทำคราวหน้า แต่จะต้องเข้าไปร่วมทำกับกลุ่มอื่นที่จะมาทำในคราวต่อไป หรือไม่ก็ต้องจ้างให้คนอื่นมาทำแทน ถ้าตนเองไม่มีเวลาหรือไม่ต้องการที่จะไป ซึ่งการมาช่วยรื้อถอนอาคาร หรืออื่นๆ ที่ทางวัดขอให้ทางชุมชนเข้ามาช่วยจะไม่มีค่าตอบแทนให้ แต่ชาวบ้านก็เต็มใจในการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าว

วัดไหล่หินเป็นวัดเก่าแก่ มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และชุมชน (สามารถอ่านรายละเอียดเกี่ยวกับวัดไหล่หินได้ในภาคผนวก) จึงทำให้ชาวบ้านอยากจะให้วัดไหล่หินแห่งนี้ได้พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวในที่สุด พร้อมทั้งมีความประสงค์ดีที่จะให้ความร่วมมือในการช่วยพัฒนาวัดนี้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สมบูรณ์มากกว่านี้ยิ่งขึ้นไป รวมทั้งยังเป็นการประกาศให้บุคคล หรือสังคมภายนอกรับรู้ชุมชนไหล่หินแห่งนี้มีของดีอยู่ ไม่ว่าจะเป็น โบราณสถาน และโบราณวัตถุ ซึ่งมีอายุ 300 กว่าปี ซึ่งมีอยู่มากมาย และเก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์ของวัด นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างรายได้ให้กับวัดและชุมชนเพิ่มขึ้น เพราะที่ผ่านมาทุกเดือนทางวัดต้องรับมิดชอบค่าใช้จ่ายต่างๆ ในวัดเองอย่างมากมาย เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าซ่อมแซมวัดในกรณีที่ของวัดเกิดความเสียหาย เนื่องจากวัดค่อนข้างเก่าจึงทำให้ของบางสิ่งบางอย่างผุพังตามกาลเวลา ดังนั้นทางวัดก็ต้องรับมิดชอบเพื่อไม่ให้เกิดการชำรุดไปมากกว่านี้นั่นเองหรือบางที่ชาวบ้านก็มาใช้สถานที่ของวัดในการทำกิจกรรมต่างๆ ก็ต้องใช้น้ำ และไฟของทางวัดก็ต้องถือเป็นภาระที่ทางวัดจะต้องรับมิดชอบ เพราะวัดเป็นสถานที่ที่เป็นของสาธารณชนนั่นเอง ซึ่งทำให้ในแต่ละเดือนเมื่อนำค่าใช้จ่ายมารวมกันก็มีไม่น้อยเลย และเงินส่วนใหญ่ที่ได้มาก็มาจากจิตศรัทธาของชาวบ้านแต่เป็นจำนวนเงินที่ไม่มากนัก ถ้าหากมีจำนวนนักท่องเที่ยวมามากขึ้นก็จะช่วยให้ทางวัดสามารถแบ่งเบาภาระส่วนนี้ลงไปได้

ส่วนการสร้างรายได้ให้กับชุมชนนั้น ได้แก่ การขายสินค้าที่เป็นของที่ระลึกของชุมชน เช่น ขายตุ๊กตาผ้าทอ ซึ่งเป็นงานฝีมือพื้นบ้านของชุมชนเอง

จะเห็นได้ว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ที่เห็นด้วยกับการที่วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวนั้นจะเกิดประโยชน์อย่างมากกับชุมชน โดยเฉพาะส่วนรวม แต่ถ้าเป็นประโยชน์ส่วนตัวนั้น ก็เป็นแบบอ้อม ดังที่คุณตาคำแสง แสนใจ ได้กล่าวว่า "การที่วัดได้เป็นแหล่งท่องเที่ยวนั้นจะมีประโยชน์ต่อส่วนรวมมากกว่า คือประโยชน์จะตกอยู่กับวัด วัดมีชื่อเสียง และทำให้นักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชม เพื่อจะได้มีรายได้ในการพัฒนาและปรับปรุงวัดให้ดีขึ้น ส่วนตัวเองก็ได้รับเพียงแค่ความภาคภูมิใจ และรับบุญมากกว่า" รวมถึงการทำให้ชาวบ้านเกิดความสามัคคีกันมากขึ้น เนื่องจากได้เข้ามามีส่วนร่วมทำกิจกรรมด้วยกัน และรู้จักกันมากขึ้น

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านที่มีความคิดเห็นด้วย ที่วัดไหลหินพร้อมที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ว่านั้น หมายถึง ความพร้อมในการที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการต้อนรับนักท่องเที่ยว และเนื่องจากทางกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนให้วัดไหลหินเป็นแหล่งโบราณสถาน และโบราณวัตถุที่สำคัญแห่งหนึ่งของลานนา ดังนั้นชุมชนจึงอยากประชาสัมพันธ์ เพื่อให้นักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชม และรับรู้ว่าวัดไหลหินซึ่งเป็นวัดของชุมชนแห่งนี้มีของดี มีผลทำให้วัดและชุมชนมีชื่อเสียงไปพร้อมๆ กันด้วย

จากข้างต้นจะเห็นว่าชาวบ้านพร้อม และยินดีที่ให้วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว แต่ชาวบ้านยอมรับว่าในความพร้อมนั้นไม่ได้หมายความว่าสมบูรณ์เสียทุกอย่าง แต่ยังมีภาระขาดปัจจัยบางประการอยู่ อันได้แก่ ปัจจัยทางด้านการเงินซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญอย่างมาก และทางวัดต้องการมากที่สุดเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาวัดต่อไป ปัจจัยต่อมา ก็คือ การมีสถานที่พักผ่อนสำหรับนักท่องเที่ยว เพราะว่าจากที่ผ่านมาเวลาที่มียักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมวัด หรือมาทำบุญที่วัดกันเป็นกลุ่มทัวร์ขนาดใหญ่ ทางวัดไม่สามารถหาสถานที่ต้อนรับได้เพียงพอกับจำนวนนักท่องเที่ยวที่มาเยือน เนื่องจากวัดไหลหินมีพื้นที่ขนาดเล็ก จึงทำให้การสร้างสิ่งปลูกสร้างคอนกรีตข้างลำบาก และบางที่ถ้ามีการสร้างสิ่งปลูกสร้างเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวก็อาจจะทำให้สิ่งปลูกสร้างดังกล่าวไปบดบังทัศนียภาพของตัวโบราณสถานได้ ดังนั้น ถ้าจะทำการสร้างอะไรก็ตามในบริเวณวัดจะต้องทำเรื่องขออนุญาตที่ทางกรมศิลปากรในเขตพื้นที่ที่ดูแลอยู่ ทางกรมศิลปากรก็จะมาตรวจสอบดูว่าจะอนุมัติให้สร้างได้ หรือไม่ได้ ซึ่งเป็นเรื่องที่ค่อนข้างยุ่งยากพอสมควร นอกจากนี้ยังมีอีกปัจจัยหนึ่งที่ชาวบ้านคิดว่ายังขาดความพร้อมอยู่ ก็คือ การประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง เพราะคนโดยส่วนใหญ่ยังไม่ค่อยมีใครรู้จักวัดไหลหินสักเท่าไร แม้กระทั่งคนในจังหวัดลำปางเอง ดังนั้นควรจะมีการประชาสัมพันธ์กันอย่างจริงจังและต่อเนื่อง โดยเกิดจากความร่วมมือกันหลายฝ่ายไม่ว่าทางภาครัฐ เอกชน และชาวบ้านด้วย

แต่ก็มีชาวบ้านบางส่วนก็มีความคิดเห็นที่ตรงกันข้ามกับข้างต้นว่า ทางวัดนั้นไม่พร้อมและไม่เหมาะสมที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยว เนื่องจาก วัดกำลังอยู่ในช่วงที่ต้องรอทางกรมศิลปากรมาบูรณะ

ปฏิสังขรณ์วัดเอง อาจจะทำให้วัดเกิดการเปลี่ยนแปลงไปจากสภาพเดิมตามความเป็นจริงและไม่เหลือเค้าโครงเดิมของโบราณสถาน จากเหตุผลดังกล่าวทางกรมศิลปากรจึงไม่อนุญาตให้ชาวบ้านเข้าไปบูรณปฏิสังขรณ์วัดเอง และถ้ามีคนมาเยี่ยมชมวัดเป็นจำนวนมากๆ ก็จะทำให้วัดนั้นเสื่อมโทรมเร็วขึ้น อีกเหตุผลหนึ่งที่ไม่เห็นด้วยก็คือ เนื่องจากวัดเป็นสถานที่ที่เงียบสงบ ถ้าเป็นแหล่งท่องเที่ยวไปอาจจะทำให้เกิดความวุ่นวายต่อวัด วัดสกปรกเพราะถ้ามีนักท่องเที่ยวมาเยอะก็ทำให้ขยะมีมากขึ้นด้วยเป็นภาระที่ทางวัดจะต้องนำขยะไปจัดการอีกและอาจจะมีปัญหาเรื่องผลประโยชน์ที่ได้จากการที่วัดได้เป็นแหล่งท่องเที่ยวขึ้นตามมาได้

สำหรับหน่วยงานที่ชาวบ้านคาดหวังไว้ว่าควรจะมีส่วนเข้ามาช่วยในการพัฒนาวัดให้ดีขึ้นให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืนนั้น จะต้องมาจากองค์กรหลายฝ่ายที่เข้ามาสนับสนุน ไม่ว่าจะเป็นองค์กรที่มาจากภายนอกและรวมถึงองค์กรที่มาจากภายในซึ่งเป็นพลังพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาด้วย

ถ้าเป็นองค์กรภายนอกที่ชาวบ้านคาดหวังไว้นั้น ได้แก่ กรมศิลปากรและทางบริหารส่วนจังหวัด เหตุผลที่เป็นกรมศิลปากร เพราะว่า กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนให้วัดให้ลือลือเป็นโบราณสถาน ดังนั้นวัดจึงตกอยู่ในความดูแลของกรมศิลปากรด้วย ซึ่งทางกรมศิลปากรมีหน้าที่ดูแลปฏิสังขรณ์ในส่วนที่เป็นตัวของโบราณสถานมิให้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม นอกจากนี้ก็มีหน่วยงานที่เข้ามารับผิดชอบส่วนนี้โดยตรง เพราะเนื่องจากเป็นหน้าที่อยู่แล้วของหน่วยงานนี้จะทำการสนับสนุน ก็คือหน่วยงานบริหารส่วนจังหวัดเพราะว่าเป็นหน่วยงานที่มีความรู้ในการส่งเสริมในการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนอยู่แล้ว และเป็นแหล่งงบประมาณของจังหวัดด้วย

ส่วนองค์กรภายในชุมชนที่ชาวบ้านเห็นว่า ควรจะมีหน้าที่ในการรับผิดชอบเรื่องดังกล่าวนี้ควรจะเป็นหน้าที่ของกรรมการวัด กรรมการหมู่บ้าน อบต. (องค์การบริหารส่วนตำบล) เพราะว่าหน่วยงานเหล่านี้เป็นหน่วยงานของประชาชนในหมู่บ้านที่ใกล้ชิดกับประชาชนในชุมชนมากที่สุด ซึ่งต่างก็เป็นหน่วยงานที่เป็นตัวแทนของชุมชนในการสนับสนุนส่งเสริม หรือแม้แต่ทำเรื่องเสนอตามที่ชาวบ้านต้องการไปยังหน่วยงานราชการที่เหนือกว่า เพื่อส่งอนุมัติให้งบประมาณมาทำ

และองค์กรสุดท้ายที่จะกล่าวนี้ก็คือ เป็นส่วนสำคัญอย่างมากที่จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมดูแลรับผิดชอบก็คือ องค์กรชาวบ้านนั่นเอง เนื่องจากชาวบ้านเป็นเจ้าของชุมชนและวัดอยู่แล้ว ดังนั้นชาวบ้านจึงควรต้องมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบดูแลมากกว่าหน่วยงานอื่นๆ ถึงแม้ว่าหน่วยงานอื่นๆไม่มารับผิดชอบฝ่ายที่จะต้องรับผิดชอบอยู่เป็นพื้นฐานนั้นก็ต้องเป็นชาวบ้านนั่นเอง ดังที่คุณเชี่ยวชาญ กฤษณา (ซึ่งมีอาชีพทำนาและรับจ้างทั่วไป อยู่ในช่วงระหว่างพักในการไปช่วยรื้อถอนอาคารวัด ตาที่กรมศิลปากรสั่งไว้ เพราะอาคารดังกล่าวเป็นสิ่งปลูกสร้างใหม่ที่ไปดบังทัศนียภาพของวัด

วัดถือเป็นศูนย์กลางทางจิตใจของชาวบ้าน
เป็นสถานที่ให้ประกอบพิธีกรรม
ทางศาสนา หรืองานบุญ เทศกาลต่างๆ
นอกจากนี้ยังเป็นศูนย์กลางในการทำ
กิจกรรมต่างๆ ของชาวบ้านในชุมชน

เดิมนั่นเอง) ได้กล่าวไว้ว่า “ชาวบ้านเป็นของวัด และวัดเป็นของชาวบ้าน และชาวบ้านเป็นกลุ่มที่คุ้นเคยสถานที่ที่สุด”

นอกจากนี้ในชุมชนได้มีการจัดตั้งกลุ่ม อ.ส.ม.ศ.ขึ้น ก็คือ กลุ่มอาสาสมัครศิลปวัฒนธรรมของหมู่บ้านซึ่งเป็นกลุ่มที่ได้ไปรับการฝึกอบรมมาแล้วกลับมาทำหน้าที่ดูแลให้คำแนะนำเกี่ยวกับโบราณสถานและช่วยบอกแนวทางให้ชาวบ้านในการอนุรักษ์วัดอย่างไรให้ถูกวิธี รวมถึงผลักดันให้ชาวบ้านคิดว่าชุมชนของตนมีของดีอะไรบ้าง

4.3 นำเสนอรูปแบบการจัดการวัดไหลหินให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ผ่านมา

รูปแบบในการจัดการวัดไหลหินให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ผ่านมานั้น ได้มีการพัฒนาในหลาย ๆ ด้าน ดังต่อไปนี้

1. ด้านการพัฒนาเส้นทาง
2. ด้านการพัฒนาร้านค้าของที่ระลึก
3. ด้านการประชาสัมพันธ์
4. ด้านความปลอดภัย
5. ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

1. การพัฒนาเส้นทาง

เส้นทางถือว่าเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญสำหรับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เพราะว่า เป็นส่วนที่จะนำนักท่องเที่ยวไปสู่แหล่งท่องเที่ยว ดังนั้น เส้นทางจึงเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะต้องทำการพัฒนา ซึ่งในการพัฒนาเส้นทางนี้จะเป็นการพัฒนาที่ถนนหนทาง รถบริการ และป้ายบอกทาง ที่เป็นการอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว ถ้ากล่าวถึงความสับสนของเส้นทางที่นักท่องเที่ยวจะไปสู่วัดวัดนั้นแทบจะไม่มี เพราะว่า วัดตั้งอยู่ติดกับถนนที่เป็นเส้นทางหลักของหมู่บ้าน และตลอดทางก็จะมีป้ายบอกทางเป็นระยะๆ จึงไม่ยากที่จะหาตัววัดเจอ ซึ่งป้ายที่ทำขึ้นนั้นก็จะมีทั้งแบบทางการและไม่เป็นทางการส่วนที่เป็นป้ายทางก็จะเป็นงบประมาณที่ทางอบต.(องค์การบริหารส่วนตำบล) และกรมทางหลวงทำ แต่ถ้าเป็นป้ายที่ไม่เป็นทางการก็จะเป็นป้ายที่ทำขึ้นจากความร่วมมือจากทางวัดและชาวบ้าน

ในส่วนของตัวถนนนั้นซึ่งผู้วิจัยอยู่ในช่วงการสำรวจนั้น ชาวบ้านเห็นเป็นเสียงเดียวกันว่า ถนนค่อนข้างจะขรุขระเป็นหลุมเป็นบ่อตลอดทาง ก็คือ ตั้งแต่ถนนที่ต้องเริ่มแยกตัวจากถนนสายใหญ่เพื่อเข้าสู่ถนนหมู่บ้านจนถึงตัววัด และรวมถึงหมู่บ้านอื่นด้วยเพราะว่าเป็นเส้นทางเดียวกัน แต่ใน

ปัจจุบันนี้ ถนนได้รับการปรับปรุงและซ่อมแซมแล้ว โดยทางอบต. (องค์การบริหารส่วนตำบลไหล่หิน) ได้ประสานงานกับทางรพช. (หน่วยงานเร่งรัดพัฒนาชนบท) ให้มาปรับปรุงถนนให้ดีขึ้น และทางผู้วิจัยก็ได้สอบถามชาวบ้านว่า ถ้าไม่มีหน่วยงานเข้าซ่อมแซมถนน ชาวบ้านจะทำอย่างไร ส่วนใหญ่มักจะตอบว่า ก็คงจะต้องปล่อยให้เหมือนเดิม และรอทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาทำ แต่ถ้าจะให้ชาวบ้านลงมือมาซ่อมถนนเองคงเป็นไปได้ เพราะว่ามีเวลาและไม่มีเงิน ถ้าจะให้ช่วยตามฐานะก็คงช่วยได้ แต่คงไม่มากนักที่พอจะนำไปซ่อมแซมถนนเองได้ทั้งสาย นอกจากนี้ ชาวบ้านยังมีความต้องการที่อยากทำการขยายถนน หรือไม่ก็ทำไหล่ทางเพิ่มเติมด้วย เพราะถนนเส้นนี้ก็ค่อนข้างจะแคบ ปกติเวลาที่รถยนต์สวนทางกัน ก็ค่อนข้างลำบากอยู่แล้ว แต่บางในบางครั้งมีนักท่องเที่ยวจากต่างถิ่นมาเป็นลำนารถใหญ่ เพื่อไปชมวัด หรือมาทำบุญก็ตาม ยิ่งทำให้ยากลำบากมากขึ้นในการขับรถสวนกัน ดังนั้น ถนนเส้นนี้ควรจะมีการขยายให้มากกว่านี้ ไม่ว่าจะเพื่อชุมชน หรือเตรียมสำหรับการท่องเที่ยวก็ตาม

ในส่วนของการให้มีรถบริการประจำทางผ่านหรือสู่ตัววัดนั้น ปกติก็มีรถวิ่งประจำทางนี้อยู่แล้วที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “รถสี่ล้อ” เพียงแต่ว่ามีจำนวนน้อย เนื่องจากชาวบ้านแถวนี้มีรถส่วนตัวกันเป็นส่วนใหญ่ และจำนวนนักท่องเที่ยวที่มาก็ไม่ได้มาเที่ยวชมกันมาเท่ากับวัดพระธาตุลำปางหลวง ดังนั้น ถ้าหากจะทำการพัฒนาเรื่องนี้ค่อนข้างจะไม่คุ้มทุนดังนั้น ถ้านักท่องเที่ยวต้องการจะมาเยี่ยมชม ก็จะต้องมีรถมาเอง

2. ร้านค้าของที่ระลึก

เนื่องจากอาชีพส่วนใหญ่ของชาวบ้านไหล่หินนี้ยึดอาชีพทางเกษตรกรรม และรับจ้างทั่วไปเป็นหลัก จึงทำให้ชาวบ้านไม่มีเวลาและไม่ได้ลงมาจับงานฝีมือพื้นบ้านกันอย่างจริงจัง แต่อย่างไรพอมีกลุ่มแม่บ้านเพียงบางกลุ่มเท่านั้น ที่รวมตัวกันทำงานฝีมือพื้นบ้านกัน

เช่น การรวมตัวของคนเฒ่าผู้หญิง ในการทอผ้า ทอตุ๊กตา (ตุ๊ก คือ ธงที่นำไปใช้ในการประกอบกิจกรรมทางศาสนาของภาคเหนือ) ซึ่งจะมีคนมาสั่ง และรับซื้อไปจำหน่ายต่อ สำหรับราคาของผ้าทอ ขายเพียงเมตรละ 50 บาท ส่วนทอตุ๊กนั้นจะมีคนมาจ้างทำกันมากในช่วงเทศกาลต่างๆ โดยเฉพาะในช่วงปีใหม่สงกรานต์ เพื่อนำไปประดับที่วัด หรือตามสถานที่ต่างๆ และถ้าตนต่างถิ่นมาเห็นเข้าเพราะว่า สวยและแปลกดีก็จะขอไป หรือซื้อไปเป็นของที่ระลึก โดยตุ๊กที่ชาวบ้านทำจำหน่ายนั้น จะมีอยู่หลายราคาตามขนาดของตุ๊ก ดังนี้ ถ้าเป็นตุ๊กขนาดเล็ก ราคาประมาณ 50 บาท ขนาดกลางประมาณ 100 บาท และขนาดใหญ่ ประมาณ 200 บาท ในบางครั้งถ้าไม่ทอผ้า และตุ๊กก็จะทำย้อม และหมอนหนุนหัวกัน แล้วนำหมอนเอาไปใส่ในย่ามาเอาไว้ขาย ซึ่งคุณยายปี ดวงแก้ว เป็นหนึ่งในกลุ่มผู้เฒ่าที่ทอผ้า เล่าว่า “เมื่อช่วงต้นปี 43 ที่ผ่านมา ได้มีศรัทธามาจากกรุงเทพฯ มา

การทอตุ่ง และทอผ้า งานฝีมือพื้นบ้านที่ตามารถพัฒนาเป็นสินค้าของ
ที่ระลึกประจำหมู่บ้านและนํารายได้สู่ชุมชน

พักค้างคืนที่วัด 2 คืน เพื่อมาถวายปัจจัยในการบำรุงสร้างหลังคา และเพดานของวัดที่ชำรุด ทางวัดก็มาขอความช่วยเหลือจากทางหัวหน้าหมู่บ้านให้ไปบอกศรัทธาชุมชนให้มาช่วยต้อนรับและทำยามโดยเอาหมอนใส่เข้าไปในยาม เพื่อแจกให้แก่ศรัทธาที่มาจากกรุงเทพฯ เขาไว้นอนตอนกลางคืนที่วัด พร้อมทั้งเป็นของที่ระลึกของชุมชนไปในตัวด้วยแต่เป็นที่น่าเสียดายสำหรับงานฝีมือพื้นบ้านประเภทนี้ เพราะว่า กลุ่มคนรุ่นหลังไม่ค่อยได้ให้ความสนใจที่จะทำผ้าทอกันจึงทำให้คนรุ่นใหม่ทอผ้ากันไม่เป็น เพราะไม่มีเวลาต้องทำงานกัน ต้องเรียนหนังสือ และเรียนพิเศษต่ออีก จากเหตุผลดังกล่าว ทำให้กลุ่มทอผ้าของผู้เฒ่าอยากจะรักษามรดกดังกล่าวไว้เพื่อให้อยู่ต่อไปแก่คนรุ่นหลัง ดังนั้นเพื่อไม่ให้ศิลปพื้นบ้านหมดไปพร้อมกับคนผู้เฒ่ากลุ่มนี้ จึงควรมีการรณรงค์หรือฝึกอบรม รมแก่เยาวชนรุ่นหลังให้มีความรู้ วิธีการทอผ้าจากกลุ่มผู้เฒ่าเหล่านี้ นอกจากผ้าทอนำมาเป็นของที่ระลึกที่น่าสนใจแล้ว ยังมีการทำเครื่องจักสาน เช่น ทำตะกร้า ไม้กวาดดอกหญ้า ของกลุ่มแม่บ้านไผ่คา และยังมีกลุ่มแม่บ้าน ทำมะยมเชื่อม ข้าวแต๋น ซึ่งสามารถแปรรูปให้เป็นของที่ระลึก หรือเป็นของฝากประเภทอาหารจากชุมชนได้ แต่เนื่องจากนักท่องเที่ยวยังไม่มากเท่าไร ดังนั้น จึงยากต่อการจำหน่ายในปัจจุบัน รวมทั้งสินค้าประเภทอาหารจะอยู่ไม่ได้นาน แต่ในอนาคตถ้าที่นักท่องเที่ยวมากขึ้น ก็สามารถที่จะนำสินค้าเหล่านี้ซึ่งเป็นสินค้าของชุมชนอยู่แล้วมาขายได้

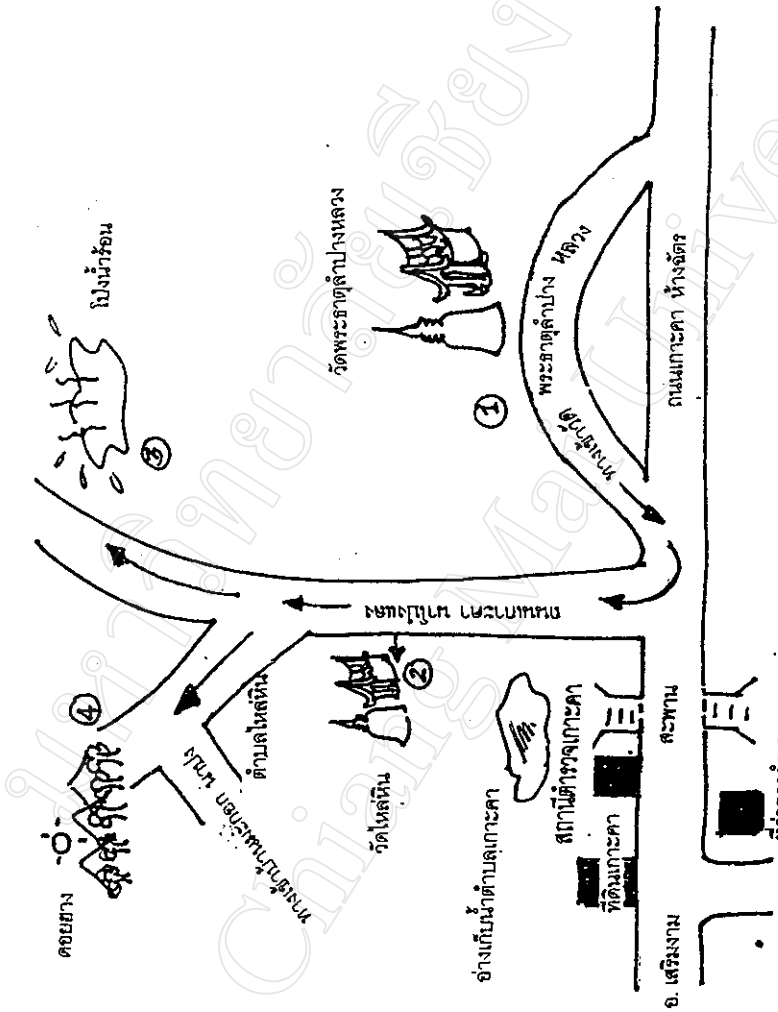
ในการจัดให้มีร้านค้า (ขายสินค้าประเภทอาหาร เครื่องดื่มและของที่ระลึก) จะจัดอยู่ในรูปของสหกรณ์ของชุมชนขึ้นในบริเวณวัดนั้น เพื่อเป็นการสร้างความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว เพราะในบริเวณที่ใกล้เคียงแหล่งท่องเที่ยวไม่มีร้านค้ารองรับนักท่องเที่ยวเลย ถ้ามีก็จะอยู่ห่างจากวัดประมาณ 500 เมตร ซึ่งถือว่าเป็นระยะทางที่ไกล ถ้าจะต้องเดินไปซื้อของที่ร้านค้านี้ดังกล่าว และตอนนี้ทางอบต. (องค์การบริหารส่วนตำบลไหล่นหิน) ได้พยายามที่จะผลักดันให้มีการสร้างร้านค้าดังกล่าวขึ้นภายในวัด ดังที่คุณสายสุรีย์ สุภาจันทร์ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลไหล่นหิน ได้ให้สัมภาษณ์ เกี่ยวกับการสร้างร้านค้าขึ้นในวัดว่า ขณะนี้ทางอบต.ไหล่นหิน พยายามที่จะผลักดันให้เกิดร้านค้าในรูปของสหกรณ์ขึ้นในวัด เพื่อที่จะเป็นที่รองรับและจำหน่ายของที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยวและเป็นการสร้างรายได้ให้กับวัดและชุมชนอีกด้วย เช่น การทอผ้า ทอตุ๊ก กลัวยฉาบ ข้าวแต๋น ซึ่งช่วงนี้เป็นช่วงที่วัดกำลังเริ่มดำเนินการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง ดังนั้นการที่จะสร้างร้านค้า เพื่อขายของที่ระลึก และของฝากจากพื้นบ้าน ก็คงจะต้องใช้เวลาพอสมควร ในการผลักดันดังกล่าว ได้ตรงกับกลุ่มแนวคิดของกลุ่มผู้สูงอายุที่เห็นพ้องต้องกันว่า ถ้ามีนักท่องเที่ยวมากขึ้น ก็ควรจะมีการจัดตั้งร้านค้าขึ้น แต่ปัจจุบันนักท่องเที่ยวก็มีมาบ้างประมาณ 2 – 3 คนต่อวัน แต่ไม่ทุกวัน จะมากันในช่วงวันเสาร์ วันอาทิตย์ และวันหยุดนักขัตฤกษ์เป็นส่วนใหญ่

และเนื่องจากบริเวณของวัดไหล่นหินมีพื้นที่น้อย จึงทำให้ชาวบ้านบางส่วนไม่เห็นด้วยที่จะให้มีการจัดร้านค้าขึ้นภายในวัด อย่างที่ดูเพชร ก้นทะมา ซึ่งเป็นประจำวัดไหล่นหินได้กล่าวว่า “วัด

นี้ไม่จำเป็นต้องมีร้านค้า ของที่ระลึกมาจำหน่าย ซึ่งถ้าอยากได้อะไรก็ควรไปหาซื้อที่ตลาดเขา วัด เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจไม่ใช่สถานที่วุ่นวาย ซึ่งทำให้ดูไม่เรียบร้อย” นอกจากนี้ยังมี คุณกำธร แสงอินทร์ ที่ไปช่วยทำการรื้อถอนอาคารดังกล่าวข้างต้น ก็เห็นด้วยเช่นกันว่า “ถ้าในวัดมีร้านค้า จำหน่ายสินค้า จะทำให้วัดสกปรกรุงรังในการเก็บกวาดมากขึ้น ถ้าจะขายก็ควรออกไปขายนอก บริเวณวัด ซึ่งบริเวณข้างๆวัดจะมีพื้นที่ว่างอยู่ และเดิมพื้นที่นี้เป็นพื้นที่ของวัด และทางวัดได้บริจาค พื้นที่ส่วนนี้ให้กับโรงเรียนบ้านไหล่หิน ซึ่งเป็นโรงเรียนระดับประถม แต่เนื่องจากทางโรงเรียนเหลือ พื้นที่ว่างดังกล่าวอยู่บางส่วน ซึ่งสามารถที่จะพื้นที่ดังกล่าวมาพัฒนาร้านค้าและลานจอดรถได้ เพื่อให้เกิดความสะดวกมากขึ้น เพราะว่าในบริเวณวัดค่อนข้างแคบ ไม่สามารถที่จะรองรับรถจำนวนมากได้ ทางวัดก็ต้องไปเยี่ยมสถานที่ของโรงเรียนวัดไหล่หินหลวงที่อยู่ตรงข้ามกันเพื่อจอดรถ และสาเหตุอีกประการหนึ่งที่ชาวบ้านต้องการที่จะใช้พื้นที่ดังกล่าวเพราะว่า บริเวณข้างวัดที่ติดกับพื้นที่ดังกล่าว จะมีประตู ซึ่งในสมัยก่อนจะใช้ประตูนี้เป็นประตูหลักในการที่จะเข้าสู่ตัววัด แต่ตอนนี้ประตูที่ได้ปิดตายแล้ว ส่วนประตูที่ใช้อยู่ปัจจุบันที่มีประตูหลัก แต่เป็นประตูที่สร้างขึ้นใหม่ เพราะว่า ได้มีถนนหมู่บ้านตัดข้างกำแพงวัดนั้นก็เลยได้สร้างประตูทางเข้าใหม่ เพื่อสะดวกในการเข้าออก วัด ดังนั้นถ้ามีการพัฒนาพื้นที่บริเวณดังกล่าวก็จะก่อให้เกิดผลดีหลายอย่าง ไม่ว่าจะสามารถสร้างร้านค้าได้โดยไม่ต้องไปเบียดเบียนพื้นที่ทางวัด ซึ่งปกติก็มีน้อยอยู่แล้ว และยังทำให้พื้นที่สำหรับที่จอดรถรวมถึงทำให้ทราบประวัติความเป็นอยู่สมัยก่อนได้ครบองค์ประกอบบ่งชี้จากประตูทางเข้าเดิม เพราะว่าโบราณสถานทุกที่ ไม่ว่าจะเป็ชากปรักหักพังที่ไร้ค่า แต่ชากที่เก่านั้น กำลังบอกเล่าถึงเรื่องราวอันน่าภูมิใจของประวัติศาสตร์ที่มีมาช้านานได้

3. การประชาสัมพันธ์

การที่จะทำให่วัดเป็นที่รู้จักมากขึ้นนั้นจำเป็นต้องมีการประชาสัมพันธ์ ซึ่งจะต้องเกิดจากความร่วมมือจากหลายฝ่าย ได้แก่ ชาวบ้าน และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง (อบต. ทางอำเภอและทางจังหวัด)อย่างจริงจัง จากการประชาสัมพันธ์ที่ผ่านมาหน่วยงานที่รับผิดชอบหน้าที่นี้เป็นหลักก็คือ ฝ่าย อบต. (องค์บริหารส่วนตำบลไหล่หิน) ซึ่งจะทำหน้าที่ประสานงานกับส่วนราชการต่างๆ ที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ซึ่งตอนนี้ทางจังหวัดพยายามส่งเสริม และผลักดันให้ ส่วนของอำเภอและตำบลให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสัญจรขึ้น ในชื่อว่า “วันเดียวเที่ยวเกาะคา ผังตะวันตก” โดยเริ่มต้นที่วัดพระธาตุลำปางหลวง แล้วต่อไปที่วัดไหล่หิน ไปโป่งน้ำพุร้อน และต้อง ฮางเป็นแห่งสุดท้าย (ตั้งแผนผังของเส้นทางในการท่องเที่ยววันเดียวเที่ยวเกาะคาผังตะวันตก ในหน้าที่) จากวิธีการเที่ยวดังกล่าวถือได้ว่าเป็นการประชาสัมพันธ์วัดไหล่หินอย่างหนึ่งที่แทรกให้นักท่องเที่ยวรู้จักวัดไหล่หิน และแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆไปในตัวด้วยที่ยังไม่เป็นที่รู้จักของคนทั่วไปไม่ใช่

แผนผังการท่องเที่ยวเชิงสังคม

* วันเดียวเที่ยวเกาะคาฝั่งตะวันตก * ๑๗

เวลาที่นักท่องเที่ยวมาเกาะคาแล้วก็จะรู้จักเพียงแค่วัดพระธาตุลำปางหลวงแห่งเดียวเท่านั้น นอกจากนี้ สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยประจำภาคเหนือ เขต 1 ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ดูแลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวและประชาสัมพันธ์ในในเขตจังหวัดภาคเหนือเช่น เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง และแม่ฮ่องสอน ได้จัดทำจุลสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของแต่ละจังหวัดข้างต้น รวมถึงจังหวัดลำปางด้วย ก็ได้นำวัดไหลหินลงประชาสัมพันธ์ไปด้วย ซึ่งอยู่ในจุลสารของจังหวัดลำปาง หน้าที่ 5 เพื่อให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสเลือกแหล่งที่ตนเองอยากจะไปเที่ยวในจังหวัดลำปางได้

สำหรับความร่วมมือที่ชาวบ้านช่วยในส่วนของ การประชาสัมพันธ์วัดไหลหินให้เป็นที่รู้จักนั้น จะใช้วิธีการบอกปากต่อปากกันไปว่าวัดไหลหินน่าสนใจอย่างไร ซึ่งก็ถือว่าเป็นวิธีหนึ่งที่ดีเพราะว่าง่าย สะดวก ประหยัด และค่อนข้างจะได้ผล ถ้าตนภายนอกรู้จักดีศัพทที่ว่า วัดไหลหินมีดี และน่าสนใจอย่างไร เขาก็จะเยี่ยมชมเองจากคำบอกเล่าและถ้านักท่องเที่ยวได้มาชมแล้วเกิดความประทับใจก็จะบอกปากต่อปากไปกันอีก

การที่บุคคลสำคัญมาเยือนวัดไหลหิน ก็ถือว่าการประชาสัมพันธ์อีกวิธีหนึ่งที่ทำให้วัดไหลหินมีชื่อเสียงโด่งดังได้ เพราะคนส่วนใหญ่มักจะคิดว่าขนาดคนใหญ่คนโต ยังให้ความสนใจ จึงทำให้บุคคลทั่วไปสนใจที่อยากจะมาชมว่าวัดนี้มีดีอย่างไร เช่น สมเด็จพระพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงราชชนดิศรีนครินทร์ได้เสด็จมาเยือนวัดไหลหิน ในวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2543 ซึ่งชาวบ้านก็มาคอยรับเสด็จกันอย่างล้นหลาม อีก 4 วันต่อมา นายชวน หลีกภัย อดีตนายกรัฐมนตรี ได้มาเยี่ยมชมวัดไหลหินเช่นกัน ซึ่งในขณะนั้นยังดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอยู่ และวัดแห่งนี้ก็กองถ่ายทำภาพยนตร์ได้ใช้สถานที่ของวัดไหลหินเป็นฉากหนึ่งในการทำภาพยนตร์เรื่อง ศรีสุริโยไท และได้มีรายการมอริ่ง ทอล์ค (Morning Talk) ของโทรทัศน์ ไอทีวี ทีวีเสรี ได้มาเยี่ยมชมพร้อมถ่ายทอดออกอากาศ จากการมาเยือนของบุคคลที่สำคัญและมีชื่อเสียงทั้งหมด ยิ่งทำให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น และมีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมมากขึ้น บางครั้งทางผู้ใหญ่ของจังหวัดก็ได้เชิญแขกของเขามาเยี่ยมชมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งตรงนี้ก็ถือได้ว่า เป็นการประชาสัมพันธ์ที่เกิดจากความร่วมมือของทางเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องที่คอยผลักดัน และชาวบ้านที่มีส่วนช่วยต้อนรับนักท่องเที่ยวอย่างอบอุ่น ตามวิถีที่ตนเองถนัด และสามารถทำได้

นอกจากนี้ การให้จัดม้งงานวัฒนธรรมประเพณีที่มีพิธีสำคัญๆ ก็สามารถเป็นส่วนหนึ่งในการประชาสัมพันธ์ได้ด้วย เช่น ในงานเทศกาลวันสงกรานต์ในปี 2543 จัดขึ้น ที่วัดไหลหิน ซึ่งเป็นปีเริ่มต้นปีแรกที่ได้มีการจัดการแข่งขัน ขบวนแห่ครุฑทวนของแต่ละหมู่บ้านในตำบลไหลหิน และมีการค้าหัวผู้เฒ่าผู้แก่ โดยมีองค์การบริหารส่วนตำบลไหลหินเป็นแม่งานใหญ่ ซึ่งผลออกมาเป็นที่น่าพอใจมาก เพราะทำให้หลายๆฝ่ายเข้ามาร่วมกิจกรรมได้อย่างชัดเจน จากการจัดงานดังกล่าวก็เป็นวิธีการหนึ่งที่สามารถเชิญชวนให้หมู่บ้านอื่นๆเข้ามาเที่ยวชมและทำความรู้จักวัดได้มากขึ้น และในปี 2544

รายการ Morning Talk ของสถานีโทรทัศน์ ITV บันทึกการรายงานออกสถานที่ ณ วัดไหลหิน
ซึ่งถือได้ว่าเป็นการประชาสัมพันธ์ให้วัดไหลหินเป็นที่รู้จักมากขึ้น

ที่ผ่านมา ก็ได้จัดงานนี้ขึ้นอีกเป็นปีที่ 2 ผลที่ได้รับก็ประสบความสำเร็จไม่แพ้ปีแรกที่จัด จึงทำให้ชาวบ้านคิดอยากจะทำงานนี้ขึ้นทุกปี จนเป็นประเพณีของชุมชนไปเลย และงานดังกล่าวจะจัดในวันที่ 17 เมษายน ของทุกปี

ส่วนในเรื่องของการที่จะมีคนมาคอยให้ความรู้และคำแนะนำแก่นักท่องเที่ยวเพื่อทราบถึงประวัติความเป็นมา การดูแลโบราณสถานที่ถูกวิธีนั้น ควรทำอย่างไร โดยปกติก็จะมีพระ กรรมการวัด ทำทำหน้าที่นี้อยู่ และนอกจากนี้ก็มี อ.ส.ม.ศ. (อาสาสมัครศิลปวัฒนธรรม) ของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นอาสาสมัครที่ได้รับการฝึกอบรมมาจากศึกษาธิการจังหวัดลำปาง เพื่อให้มีตัวแทนของชุมชนในการที่จะเป็นผู้ดูแลให้คำแนะนำเกี่ยวกับโบราณสถานแก่ชาวบ้านและเป็นผู้ที่พยายามผลักดันให้มีอาสาสมัครดังกล่าวมากขึ้นด้วย โดยที่ทางตำบลร่วมมือกับทางจังหวัด จะให้มีอาสาสมัครรุ่นเยาว์เข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมให้กับนักเรียนที่สนใจมาฝึกอบรม เพื่อเป็น "ยุวมัคคุเทศน์" กัน โดยเฉพาะเด็กนักเรียนที่อยู่ในเขตพื้นที่ของตำบลไหล่หิน เพื่อที่จะทำให้เด็กนักเรียนเกิดการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ของบ้านตนเอง รวมถึงเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกของเยาวชนในการดูแลโบราณสถาน และโบราณวัตถุอย่างถูกวิธี ซึ่งบางที่อาจเป็นการสร้างรายได้ให้กับเด็กนักเรียนด้วยการมาเป็นยุวมัคคุเทศน์ของชุมชนนั่นเอง

แต่ถ้านักท่องเที่ยวต้องการความสะดวกรวดเร็ว ก็จะมีเอกสารแจกฟรีที่กล่าวถึงประวัติความเป็นมา ที่ตั้ง ฯลฯ ให้แก่นักท่องเที่ยวได้อ่าน รวมถึงบริเวณของโบราณสถานก็จะมีป้ายบอกรายละเอียดโบราณสถานให้อ่านด้วย

4. ความปลอดภัย

ความปลอดภัย จะแยกออกเป็น 2 ประเด็นคือ ความปลอดภัยต่อตัวโบราณสถานและความปลอดภัยที่มีต่อนักท่องเที่ยว

ในความปลอดภัยต่อตัวโบราณสถานนั้นไม่น่าเป็นห่วง เพราะว่ามีคนเฝ้าอยู่ประจำอยู่แล้วที่จะคอยต้อนรับนักท่องเที่ยวหรือเวลาที่นักท่องเที่ยวต้องการความช่วยเหลือ ได้แก่ พระและกรรมการวัด เนื่องจากบุคคลเหล่านี้จะอยู่ที่วัดตลอด ส่วนชาวบ้านก็จะทำหน้าที่คอยสอดส่องเป็นหูเป็นตาในการช่วยดูแลวัดให้เกิดความปลอดภัย แต่คงไม่ถึงกับต้องมานั่งเฝ้าเพราะว่าไม่มีเวลา และส่วนที่เป็นโบราณวัตถุจะเก็บเอาไว้ในพิพิธภัณฑ์ไว้ และก็ปิดประตูใส่กุญแจล็อกไว้อย่างแน่นหนาเพื่อเป็นการป้องกันการสูญหาย เนื่องจากโบราณวัตถุที่มีเป็นของชิ้นเล็กชิ้นน้อย ที่สามารถหยิบจับไปได้ง่ายต่อการสูญหายนั่นเอง แต่ถ้ามีนักท่องเที่ยวมาเพื่อชมชม ทางวัดก็จะเปิดให้ชมได้

ในด้านอันตรายที่เกิดกับนักท่องเที่ยวนั้นไม่มี เพราะว่าทางวัดไม่เคยมีประวัติเสียหายมาก่อน แต่ถ้าวัดเกิดเรื่องขึ้นมาก็จะมีตำรวจมาดูแลความปลอดภัยอีกแรงหนึ่งด้วย ซึ่งบริเวณใกล้ๆวัด มีโรงพักของตำรวจชุมชนอยู่

5. การอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยว

ในการอนุรักษ์วัดตามแนวคิดของชาวบ้านส่วนใหญ่คิดว่า การดูแลวัดคือการที่ไม่ทำให้วัดทรุดโทรม ไม่เข้าไปทำลายและในขณะเดียวกันก็ไม่พยายามไปเปลี่ยนแปลงวัดโดยที่จะต้องให้วัดอยู่ในสภาพคงเดิมให้มากที่สุด ดังที่คุณทรงศักดิ์ มีคำ ซึ่งเป็น อ.ส.ม.ศ.(อาสาสมัครศิลปวัฒนธรรมของบ้านไหล่หิน) กล่าวว่า การอนุรักษ์วัด ก็คือ การปรับปรุงให้ดีขึ้นและจะต้องดูว่าสิ่งใดควรสร้าง แต่บางคนก็คิดว่าเป็นการที่ทำให้วัดเจริญและพัฒนาขึ้นเป็นการสร้างสิ่งปลูกสร้างใหม่ๆ ซึ่งบางครั้งในการสร้าง เช่น การสร้างศาลาวัดขึ้นมาครั้งก่อนทำให้ไปบดบังทัศนียภาพของโครงสร้างวัดเก่าได้ ครั้งเมื่อกรมศิลปากรเข้ามาขึ้นทะเบียนแล้วสั่งให้ทำการรื้อถอนศาลาวัดนั้น ซึ่งในขณะที่ทำการสัมภาษณ์อยู่นั้น ทางวัดก็กำลังทำการรื้อถอนกันอยู่ โดยอาศัยความร่วมมือจากชาวบ้านโดยแบ่งเป็นกลุ่ม และเปลี่ยนเวรกันมาช่วยทำดังที่กล่าวไว้ข้างต้น ดังนั้น ทางกรมศิลปากรจึงสั่งห้ามให้ทำการก่อสร้าง และเติมแต่งสิ่งต่างๆก่อนที่จะได้รับอนุญาต และถ้าชุมชนต้องการสร้างอะไรต้องแจ้งไปทางกรมศิลปากรก่อน เพื่อทางหน่วยงานจะต้องมาตรวจสอบก่อนว่าจะอนุญาตให้สร้างได้หรือไม่ มิฉะนั้น จะลงโทษตามกฎหมายถ้าละเมิด ทำให้ชาวบ้านมอบหน้าที่ในการบูรณปฏิสังขรณ์วัด ให้ทางกรมศิลปากรเป็นผู้รับผิดชอบ แต่เนื่องจากทางกรมศิลปากรมีแหล่งโบราณสถานที่ต้องดูแลจำนวนมาก จึงทำให้การบูรณปฏิสังขรณ์วัดล่าช้า และวัดก็ในวันจะเก่าแก่เสื่อมโทรมลงทุกวัน ดังนั้นทางกรมศิลปากรจึงอนุญาตให้ชุมชน ทำการซ่อมแซมปฏิสังขรณ์บางส่วนที่จำเป็นไปก่อนได้ เช่น เพดานที่ลึกลง หลังคารั่ว ก็จะทำให้ช่างประจําหมู่บ้านมาทำการซ่อมแซมเปลี่ยนใหม่ โดยที่จะต้องใช้วัสดุที่คล้ายกับของเก่าให้มากที่สุด แต่ส่วนอื่นๆ ที่ทางกรมศิลปากรเห็นว่า สำคัญและห้ามไว้ ก็คงต้องรอให้ทางกรมศิลปากรมาซ่อมเอง เพราะว่าชาวบ้านกลัวถูกปรับและนอกจากชาวบ้านกลัวถูกปรับแล้ว ก็ยังกลัวอาถรรพณ์อีกด้วย จึงไม่กล้าที่จะซ่อมแซมกันเอง คุณศรีวรรณ ตาวิ (กำนันตำบลไหล่หิน) ได้เล่าเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า เคยมีช่างในหมู่บ้านได้เข้าไปซ่อมแซมหลังคาวัด และได้เปลี่ยนแปลงบางอย่างเข้าไป พอซ่อมเสร็จไม่กี่วันก็มีอันเป็นไป และเกิดเหตุการณ์แบบนี้ขึ้นหลายครั้งที่ไปทำการซ่อมแซมวัด จึงเป็นเหตุผลอย่างหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านไม่กล้าที่จะทำการเปลี่ยนแปลงตัววัดเดิ รอให้ทางกรมศิลปากรเข้ามาซ่อมแซมเอง

จากที่กล่าวข้างต้น จะเห็นว่า ชาวบ้านบางส่วนก็เข้าใจถึงการอนุรักษ์วัดอย่างถูกต้อง แต่ในขณะที่ชาวบ้านบางส่วนยังไม่เข้าใจว่า การอนุรักษ์โบราณสถาน และโบราณวัตถุ ที่ถูกวิธีนั้นควรทำ

อย่างไร เนื่องจากคนจะรักโบราณสถาน รักมรดกวัฒนธรรมของตนเองได้ จะต้องมีความรู้ในสิ่งนั้นพอสมควร ซึ่งจะมากหรือน้อยก็แล้วแต่ เพราะว่าเมื่อรู้ถึงรัก เมื่อรักแล้วถึงหวงแหนรักษาไว้ ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องนำชาวบ้านเข้ามาฟังหรือฝึกอบรมชาวบ้านให้มีความรู้ในด้านนี้ให้ดีขึ้น ซึ่งอาจจะต้องเชิญเจ้าหน้าที่ของกรมศิลปากรมาให้การอบรม เจ้าอาวาสวัด เป็นแบบอย่างของการพัฒนามาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ดี ช่วยแนะนำ เช่นวัดเจติยชัยชาวหลัง วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม เป็นต้น หรือให้ชาว อ.ส.ม.ศ. (อาสาสมัครศิลปวัฒนธรรมของหมู่บ้านไหลหิน) ที่เป็นตัวแทนไปฝึกอบรมด้านนี้มาช่วยพูดคุยกับชาวบ้านแบบไม่เป็นทางการ ซึ่งจะเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกโดยที่เขาไม่รู้ตัว และไม่จำเป็นต้องหมายเหมือนการฟังบรรยายแบบเป็นทางการ เพราะว่าชาวบ้านจะมีความกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นมากขึ้น

4.4 นำเสนอรูปแบบที่ประชาชนได้เสนอวิธีในการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนไหลหิน ตามแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ในการจัดการวัดไหลหินให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืนได้นั้นจะต้องมีองค์ประกอบหลายๆ ด้านที่จะต้องมีการพัฒนา ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ได้มุ่งประเด็นที่จะจัดการเฉพาะในด้านการพัฒนาเส้นทาง ร้านค้าและของที่ระลึก การประชาสัมพันธ์ ความปลอดภัย และการอนุรักษ์ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งองค์ประกอบที่ใช้ในการพัฒนาเหล่านี้ควรจะต้องสอดคล้องกับความคิด และความต้องการของชุมชนด้วย มิฉะนั้นองค์ประกอบที่ถึงแม้ว่าจะมีรูปแบบออกดีแค่ไหน แต่ปราศจากชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม จึงยากที่จะประสบความสำเร็จ ซึ่งมีข้อเสนอจากประชาชนในการจัดการ ดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาเส้นทาง

รูปแบบในการพัฒนาเส้นทางของชุมชนนั้น ถือว่า เป็นสิ่งที่สำคัญอย่างมาก เพราะว่า เป็นการที่นำนักท่องเที่ยวเดินทางเข้าสู่จุดหมายปลายทางก็คือ แหล่งท่องเที่ยวหรือวัดไหลหิน ดังนั้นการพัฒนาเส้นทางควรจะมีลักษณะที่เชื่อเชิญมีความประทับใจและให้ความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวตามสมควร ในที่นี้จะกล่าวถึง 2 ประเด็น ก็คือ ถนน และป้ายบอกเส้นทาง ในส่วนของถนนนั้นชุมชนคิดว่า ควรจะมีการขยายถนน เนื่องจากสภาพถนนคับแคบมากเกินไป เกรงเกิดอุบัติเหตุ เมื่อขับที่ขยวดยานเป็นผลให้นักท่องเที่ยวไปเที่ยวที่อื่นแทน และควรมีการปรับปรุงไหล่ทางด้วย เพราะระดับของถนนกับไหล่ทางบางส่วนของเส้นทางนี้ค่อนข้างต่างกันมาก เนื่องจากสภาพพื้นที่ในหมู่บ้านบางแห่งเป็นที่สูงเนิน ควรจะมีการปรับพื้นที่ไหล่ทางให้เสมอกับถนน ดังนั้น ทางองค์การบริหารส่วน

ตำบลไหลหิน ควรจะมีงบประมาณในการปรับปรุงถนนในแต่ละปี ในส่วนของบ้านบอกเส้นทาง ที่มีหน้าที่ในการสื่อสารข้อมูลที่ชี้ทางเพื่อไม่ให้นักท่องเที่ยวเกิดการสับสนและรู้สึกว่าการเดินทางไม่สะดวกในการเดินทางมาวัดนี้ ดังนั้น ป้ายบอกทางจะต้องมีความชัดเจน สวยงามเพื่อดึงดูดใจ มีความทนทาน รวมถึงจะต้องดูว่าป้ายที่บอกทางนั้นจะต้องติดตั้งไว้ในตำแหน่งใด ในการติดตั้งตำแหน่งป้ายบอกทางนั้น ควรจะติดตั้งไว้ก่อนที่จะถึงทางแยกเข้าหมู่บ้าน ประมาณ 50 เมตร และติดตั้งไว้ตรงทางแยกด้วย โดยเฉพาะควรจะมีป้ายบอกทางเป็นระยะๆ อย่างต่อเนื่องกันไปเพื่อให้ นักท่องเที่ยวที่มาไม่ต้องคอยสอบถามเส้นทางจากชาวบ้านตลอดเส้นทาง และเกิดความแน่ใจว่ามาถูกทาง ไม่เสียเวลา และสับสนเส้นทาง โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ไม่ว่าจะเดินทางที่มาจากตัวเมืองลำปาง ผ่านตัวอำเภอเกาะคาเข้าสู่หมู่บ้านไหลหิน หรืออีกเส้นทางหนึ่งที่ตัดจากถนนห้างฉัตรแล้วซ้ายเพื่อแยกเข้าสู่ถนนหมู่บ้าน เนื่องจากตำบลไหลหินค่อนข้างจะมีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจมากมาย ไม่ว่าจะเป็นวัดพระธาตุลำปางหลวง วัดไหลหิน น้ำพุโป่งร้อน คอยฮาง เป็นต้น ดังนั้น ควรจะมีการจัดโครงการ เดินทางท่องเที่ยวให้เหมาะสมว่าควรจะไปที่ใดก่อน ซึ่งเป็นการไม่ทำให้นักท่องเที่ยวต้องเดินทางย้อนกลับทางเดิมอันเป็นระยะทางไกล จึงควรจะมีการจัดทำเอกสารเพื่อแจกแก่นักท่องเที่ยวตรงศูนย์ท่องเที่ยวต่างๆของแต่ละจังหวัด

การมีรถบริการเป็นสิ่งที่ดีและเป็นการเพิ่มความสะดวกสบายให้กับนักท่องเที่ยวแล้วควรจะมีการใช้รูปแบบที่แดงถึงเอกลักษณ์ของชุมชน โดยการที่จะปลูกต้นไม้ชนิดเดียวกันตลอดเส้นทางของหมู่บ้าน โดยจะใช้ต้นชัยพฤกษ์ เพราะว่าเป็นในช่วงเวลาออกดอกจะเป็นสีเหลืองพร้อมกันหมดดูสวยงามมาก ซึ่งถือว่าเป็นเอกลักษณ์ว่า ถ้าเจอดันไม้ไผ่ตลอดแนวเส้นทางแล้วแสดงว่าได้มาถึงหมู่บ้านหรือแหล่งท่องเที่ยวแล้ว พร้อมทั้งเป็นการสร้างความประทับใจระหว่างการเดินทางของนักท่องเที่ยวและชาวบ้านด้วย

2. ร้านค้าและของที่ระลึก

ในส่วนของที่ระลึกของชุมชนนั้น จะเน้นวัสดุที่มีในชุมชนเป็นหลัก หรือเป็นผลผลิตที่ได้จากการดำเนินการของกลุ่มชาวบ้านแต่ละกลุ่มอยู่แล้ว โดยส่งเสริมมาเป็นสินค้าหรือของที่ระลึกของชุมชนได้ ซึ่งจะมี 2 ประเภท คือของที่ระลึก ได้แก่ ผ้าทอ ทอตุ่ง เครื่องจักสาน เป็นต้น และประเภทอาหารก็มีกลุ่มแม่บ้านที่รวมตัวกันทำส่งตลาดในเมืองเป็นประจำอยู่แล้ว ได้แก่ มะยมหยี กกล้วยฉาบ ข้าวแต่น เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าชุมชนนั้น มีผลิตภัณฑ์ที่จะรองรับเป็นสินค้าที่ระลึกประจำหมู่บ้านอยู่แล้ว แต่อย่างไรก็ตามในการสร้างผลิตภัณฑ์นั้นควรจะต้องดูด้วยว่าเป็นที่ต้องการของตลาดหรือไม่ด้วย

ในส่วนของร้านค้าจะตั้งในรูปแบบของสหกรณ์โดยที่ให้ชาวบ้านสามารถมีหุ้นส่วนได้และแบ่งปันผลกำไรตามหุ้นที่ตนเองมีหรือนำสินค้าพื้นบ้านของตนมาฝากขายก็ได้ ร้านค้านั้นจำเป็นต้องมีเพื่อที่

จะขายของที่ระลึก และของเล็กๆน้อยๆที่นักท่องเที่ยวจำเป็นต้องใช้เช่น फिल्मถ่ายรูป ไปสการ์ด หนังสือแนะนำเที่ยว เครื่องดื่ม เป็นต้น เพื่อเป็นการรอนักท่องเที่ยวในบริเวณที่ไม่ไกล ซึ่งบริเวณที่จะขายนั้นไม่ควรอยู่ในตัววัดเนื่องจากวัดแคบอยู่แล้ว รวมถึงอาจจะสร้างปัญหาขยะให้วัดต้องรับหน้าที่รับผิดชอบ ดังนั้น ควรจะขายของบริเวณรอบนอกวัด หรือมีการแบ่งพื้นที่บริเวณข้างวัดในการจัดตั้งร้านได้ซึ่งจะดีกว่า

3. การประชาสัมพันธ์

ในการประชาสัมพันธ์นั้นจะเกิดผลดีและมีประสิทธิภาพนั้น จะต้องเกิดจากการร่วมมือแบบผสมผสานกัน ไม่ว่าจะเป็นทางภาครัฐ เอกชน และโดยเฉพาะชุมชนด้วย แต่โดยส่วนใหญ่ที่ผ่านมาทางภาครัฐมักจะเป็นผู้ริเริ่มโครงการต่างๆให้กับชุมชน แล้วชุมชนเป็นผู้ลงมือปฏิบัติ ซึ่งเป็นการสั่งการจากบนสู่ล่าง เช่น โครงการวันเดียวเที่ยวเกาะคา ทางตะวันตก การแจกจุลสาร การให้บุคคลสำคัญมาเยือน การฝึกอบรมยุวมัคคุเทศก์ เป็นต้น แต่รูปแบบที่ชาวบ้านได้เสนอมานั้นก็คือ การให้มีการประชาสัมพันธ์วัดร่วมกับการจัดประเพณีสำคัญที่วัด เช่น การทำป้ายประชาสัมพันธ์ในงานประเพณีสงกรานต์ งานทานก๋วยจั๊ก โดยทำที่วัด โดยที่จะนำป้ายดังกล่าวไปไว้ในตำแหน่งที่มีผู้คนผ่านไปมาจำนวนมาก ซึ่งอาจจะไม่ใช่เป็นการประชาสัมพันธ์วัดโดยตรง แต่ถือว่าเป็นการประชาสัมพันธ์วัดเช่นกัน นอกจากนี้ควรจะมีการจัดตั้งคณะกรรมการในการประสานงานประชาสัมพันธ์ที่จะรับผิดชอบข้อมูล หากจุดเด่นของวัดสำหรับการโฆษณาการท่องเที่ยวพร้อมทั้งหาค่าขวัญของชุมชน หรือบทความสนับสนุนการประชาสัมพันธ์ด้วย โดยอาจจะให้กลุ่มในชุมชนที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องอยู่แล้วรับหน้าที่ไป เช่น อ.สม.ศ.(อาสาสมัครศิลปวัฒนธรรม) ประจำหมู่บ้าน เป็นกรรมการที่จะเป็นตัวแทนประสานข้อมูลกับทางภาครัฐและเอกชน ในการให้ข้อมูลของวัด และการจัดกิจกรรมขึ้นที่วัดนั้นได้จัดขึ้นในวันไหน เพื่อที่จะทำการจัดปฏิทินการท่องเที่ยวของจังหวัด เพื่อไม่ให้เกิดการซ้ำซ้อนกันและนักท่องเที่ยวจะได้ไม่พลาดที่จะมาเที่ยวชม

4 ความปลอดภัย

ในความปลอดภัยนั้นจะเป็นความปลอดภัยที่มีต่อโบราณสถาน โบราณวัตถุ และนักท่องเที่ยวด้วย สำหรับโบราณสถาน และโบราณวัตถุ นั้น จะจัดให้มีคนคอยดูแล โดยปกติก็จะมีพระ และกรรมการวัดคอยดูแลอยู่แล้ว แต่ถ้ามีเหตุการณ์ร้ายแรงเกิดขึ้นก็จะให้ชาวบ้านผลัดเปลี่ยนกันเฝ้าเวรเพื่อดูแลและป้องกัน นอกจากนี้ควรจะให้มีการส่งสายตรวจขึ้นในบริเวณวัด เพื่อที่จะให้ตำรวจเข้ามาดูแลสอดส่องความปลอดภัยของวัด และรวมถึงบริเวณรอบๆวัดอย่างสม่ำเสมอ

5. การอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

แหล่งวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น ทั้งโบราณสถาน สถานที่ทางประวัติศาสตร์ สถานที่ทางวัฒนธรรม สถานที่ท่องเที่ยวชนิดนี้จะเสื่อมสลายไปตามกาลเวลา ตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และขณะเดียวกันมนุษย์ยังมีส่วนช่วยทำลาย ทำให้อายุการใช้งานของสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมสั้น หรือเสื่อมสลายเร็วขึ้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการอนุรักษ์สถานที่ดังกล่าวให้คงสภาพเดิมไว้ให้นานที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยวิธีการอนุรักษ์ตามรูปแบบของชุมชนไหลหิน มีดังนี้

โดยการที่ชาวบ้านช่วยดูแลทำความสะอาดให้กับวัด เนื่องจากการรักษาความสะอาดของวัดเป็นสิ่งจำเป็น ทั้งนี้เพราะถึงแม้ว่าสถานที่ท่องเที่ยวจะมีความแปลกประหลาด หรือสวยงามแค่ไหน แต่ถ้าสกปรกหรือไม่สะอาด ก็ย่อมไม่สามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้ ถึงแม้ว่าหน้าที่จะเป็นหน้าที่ของชุมชน หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องโดยตรงดูแลอยู่แล้ว แต่นักท่องเที่ยวก็ควรจะมีหน้าที่ช่วยกันรักษาความสะอาดด้วย ซึ่งไม่ต้องถึงกับลงมือมากกระทำทั้งหมดเพียงแต่อย่าไม่ควรทำความสะอาดปรกให้แก่วัด หรือทิ้งขยะให้ถูกที่ถูกต้อง ดังนั้น ควรจะมีการจัดเตรียมถังขยะให้เพียงพอเพื่อที่จะรองรับขยะมูลฝอยโดยที่ถังขยะนั้นจะต้องมีความกลมกลืนกับสภาพวัด ตำแหน่งที่จะตั้งจำนวนที่รองรับขยะและความสะอาดและถูกสุขอนามัยด้วย

วัดค่อนข้างจะเก่าแก่และเสื่อมสลายลงทุกวัน ดังนั้นจะต้องมีการบูรณะซ่อมแซม เพื่อให้อนุชนรุ่นต่อไปได้ชม และศึกษาประวัติศาสตร์ที่ตรงตามความเป็นจริงมากที่สุด ดังนั้นในกสรบูรณะจะต้องให้อยู่ในสภาพคงเดิมให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ จึงจำเป็นต้องให้ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านมาทำการจัดการ แต่ถ้าบางอย่างชุมชนสามารถทำเองได้ ก็ให้ช่างประจำหมู่บ้านซ่อมแซมเอง ในขณะที่รอให้ผู้เชี่ยวชาญมาทำการบูรณะ โดยในการบูรณะนั้นจะต้องพยายามให้วัสดุที่เหมือนของเดิมให้มากที่สุด ส่วนโบราณวัตถุจะเก็บไว้ในสวนพิพิธภัณฑ์ เพื่อป้องกันการสูญหายและเป็นภาระสะดวกแก่นักท่องเที่ยวในการเที่ยวชมด้วย เพราะการที่พิพิธภัณฑ์ได้นำสิ่งต่างๆที่เป็นโบราณวัตถุมาไว้รวมกันในสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง

จึงควรมีการฝึกอบรม ให้ความรู้และประชาสัมพันธ์แก่ชาวบ้าน เพราะชาวบ้านบางคนก็ยังไม่เข้าใจถึงการอนุรักษ์โบราณสถานแบบถูกวิธี โดยได้เชิญเจ้าหน้าที่ของกรมศิลปากรที่เกี่ยวข้องมาบรรยายให้ความรู้ แต่วิธีนี้จะไม่ค่อยได้ผล เนื่องจากชาวบ้านเบื่ออะไรที่เป็นทางการ ดังนั้น ควรจะมีตัวแทนในการเข้าไปรับการฝึกอบรมจากส่วนกลาง ได้แก่ อ.ส.ม.ศ. (อาสาสมัครศิลปวัฒนธรรม) ยุวมัคคุเทศก์ ก็คือเด็กนักเรียนที่ได้ไปรับการอบรมเกี่ยวกับโบราณสถานมาเช่นวัด กลับมาช่วยอธิบายแบบไม่เป็นทางการก็น่าจะดีกว่าแล้วก็นำประเด็นนี้มาคุยกัน เพื่อเป็นการปลูกจิตสำนึกในการหวงแหน และมีความรู้ความเข้าใจอย่างถูกวิธีให้กับชุมชนโดยไม่รู้ตัว หรืออาจจะทำป้ายบอกกฎข้อบังคับของสถานที่นั้นๆ หรือทำจุลสารแจกแก่นักท่องเที่ยว เพื่ออธิบายวิธีการชมโบราณสถานอย่าง

ถูกต้อง แก่ที่ดีที่สุด ก็คือมีมัคคุเทศก์ช่วยแนะนำเพราะว่า มัคคุเทศก์เป็นสื่อที่ไม่ต้องมีแผ่นป้ายหรือ จุลสารเข้าไปเกาะกะสายตา และสร้างขยะที่เกิดจากจุลสารในโบราณสถาน

นอกจากนี้ควรจะมีการออกกฎหมายควบคุมรักษาโบราณสถาน และโบราณวัตถุต่างๆ และ กำหนดบทลงโทษผู้กระทำผิดอย่างจริงจัง ถึงแม้ว่าประชาชนจะไม่มีส่วนร่วมในการออกกฎหมาย ควบคุมโดยตรง แต่สามารถที่จะมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น บทบาทผ่านหน่วยงานอื่นก็ได้ เช่น อบต. (องค์การบริหารส่วนตำบลไหลหิน)

โบราณสถานมิใช่มีไว้เพื่อชมเพียงอย่างเดียวแต่สามารถนำโบราณสถานไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ต่อการดำรงชีวิต สร้างรายได้ในปัจจุบันต่างๆ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ดี แต่ต้องไม่ใช่เป็นการใช้โบราณเพื่อ แสวงหากำไรจนละเลยเจตนารมย์พื้นฐานในการอนุรักษ์โบราณสถาน จนทำลายโบราณสถานเอง ในที่สุด